

۱۰ گفتار در باب
اقتصاد مقاومتی

عنوان: منابع اقتصاد مقاومتی

مؤلف: محمد جواد توکلی

ویراستار: مجتبی غفاری

طراحی جلد و صفحه آرایی: میثم گل بابایی

ناشر: صالحان، ۱۳۹۵، قم

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۷۴۱۰ - ۲۶ - ۴

کاری از: مرکز راهبری مطالعات اسلامی اقتصاد مقاومتی حوزه علمیه

نشانی: قم / خیابان شهید

تلفن:

کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز راهبری مطالعات اسلامی اقتصاد

مقاومتی حوزه علمیه می باشد.

منبر اول: چیستی اقتصاد مقاومتی

- ۱۴ اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد مستحکم و غیر شکننده
- ۱۵ تشبیه زیبایی قرآن در مورد استحکام و شکنندگی
- ۱۵ تأکید اسلام بر مقاوم سازی اقتصادی
- ۱۶ سه امر مطلوب اقتصادی از نگاه امام صادق علیه السلام
- ۱۷ اقتصاد مقاومتی اقتصاد طیب و پاکیزه
- ۱۸ اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت کشیدن نیست
- ۱۸ مقاومت اقتصادی در صحرای کربلا

منبر دوم: اقتصاد مقاومتی به عنوان یک ضرورت دینی

- ۱۹ اهمیت استقلال اقتصادی جامعه اسلامی
- ۱۹ قاعده نفی سبیل
- ۱۹ اهمیت حفظ امنیت جامعه اسلامی
- ۲۰ اقتصاد مقاومتی الگویی از اقتصاد اسلامی
- ۲۱ مقاومت اقتصادی در شعب ابی طالب
- ۲۱ مقاومت یاران امام حسین علیه السلام در مقابل تطمیع اقتصادی

منبر سوم: اقتصاد مقاومتی ضرورت امروزی کشور

- ۲۲ جامعه اسلامی همیشه در خطر است
- ۲۲ خطر درونی مهتر از خطر بیرونی
- ۲۳ دنیاطلبی عامل شکست مسلمانان در جنگ احد
- ۲۴ شکنندگی اقتصاد نفتی کشور
- ۲۴ تلاش همه کشورها برای مقاوم سازی اقتصادی

منبر چهارم: پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی

- ۲۶ پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی
 ۲۷ گام اول: باور کنیم که در خطریم
 ۲۷ مهمترین خطرهای پیش روی ما
 ۲۹ به کودکانمان خطرهای پیش رو را گوشزد کنیم
 ۲۹ گام دوم: باور کنیم که ما می توانیم
 ۳۱ گام سوم: تلاش برای توانمندسازی
 ۳۱ گام چهارم: استقامت و تلاش جهادی

منبر پنجم: چه اقتصادی مقاوم است؟

- ۳۲ اقتصاد مقاوم باید روی پای خودش بایستد
 ۳۲ گندم بخرید، نه نان و حتی آرد
 ۳۳ چه اقتصادی خوداتکاء است ؟
 ۳۳ ویژگی های محوری اقتصاد مقاومتی
 ۳۴ سبک زندگی اقتصادی سازگار با اقتصاد مقاومتی
 ۳۵ سه ارزش در سبک زندگی اقتصادی متعادل اسلامی
 ۳۵ امیر المومنین علیه السلام نمونه عالی سبک زندگی اقتصادی اسلامی
 ۳۶ مدل مشارکت مردمی آیت الله شاه آبادی

منبر ششم: سبک زندگی اقتصاد مقاومتی - سبک زندگی متکی

بر فرهنگ جهادی

- ۳۸ سبک زندگی اقتصادی اسلامی مبتنی بر فرهنگ جهادی
 ۳۸ مفهوم گسترده جهاد در آیات و روایات معصومین علیهم السلام

۴۰	جهاد اقتصادی
۴۰	ویژگی‌های جهاد اقتصادی
۴۱	آثار و کارکردهای جهاد اقتصادی
۴۱	ضرورت اصلاح سبک زندگی اقتصادی
۴۲	زمانبر بودن اصلاح سبک زندگی
۴۲	مسئولیت هریک از ما در مقابل شکل‌گیری سبک‌های زندگی غلط
۴۳	فرهنگ‌سازی را از خانه شروع کنید
۴۳	مطالبه‌گری عمومی اقتصاد مقاومتی مصداقی از امر به معروف و نهی از منکر

۴۴ منبر هفتم: الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی

۴۴	سه ویژگی الگوی کار و تولید در اسلام
۴۴	ویژگی اول: تلاش برای آبادانی زمین، پرکاری و پرتلاشی
۴۴	تأکید اسلام بر تولید و کسب و کار
۴۵	کیسه‌های خرما یا درختان آینده
۴۵	منفور بودن بیکاری تن پروری در اسلام
۴۶	دعای فرد بیکار مستجاب نمی‌شود
۴۶	کم ارزش بودن فرد بیکار در نگاه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله
۴۷	پرکاری معصومین
۴۸	سخت کوشی امام باقر در گرمای مدینه
۴۸	نهی حضرت داود از ارتزاق از بیت المال
۴۹	بی‌فایده‌گی عبادت متکی بر کار دیگران
۴۹	لزم مقابله با فرهنگ پشت میز نشینی، شانس و اقبال
۴۹	ویژگی دوم: روزی حلال و طیب
۴۹	تأکید اسلام بر روزی حلال و طیب
۵۰	روزی حلال ارزوی همه اولیای الهی
۵۰	چه تولیدی طیب است؟
۵۱	تولید کالای حلال و طیب باعث افزایش مقاومت اقتصادی
۵۱	مال شبه‌ناک دلیل عقب‌ماندگی ما از نگاه آیت‌الله بهجت
۵۱	خوراک حرام خواران در آخرت

۵۲	ویژگی سوم: اعتدال در طلب دنیا
۵۲	اعتدال در فعالیت اقتصادی
۵۲	اوقاتتان را چهار بخش کنید
۵۳	نهی اسلام از حرص و زیاده خواهی
۵۳	طمعکاری نماینده امام کاظم علیه السلام
۵۳	زیاده خواهی عمر بن سعد
۵۴	عبدالملک مروان از عبادت تا خونریزی

۵۶ منبر هشتم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی / پرهیز از حرام و اسراف

۵۶	سه مشخصه الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی
۵۷	مشخصه اول: حرام خواری نکنیم
۵۷	حرام خواری قاتلان امام حسین
۵۷	مشخصه دوم: اسراف و زیاده روی نکنیم
۵۷	مسلمان کثیر المعونه و قليل المونه
۵۸	ما بسیار اسراف می کنیم
۵۸	تبدیل شدن مصرف گرایی به یک فرهنگ مطلوب
۵۸	اسراف به معنای خروج از اعتدال
۵۹	اسراف به معنای مصرف نکردن نیست
۶۰	اسراف در سیب نیم خورده
۶۰	اسراف حتی یک دانه برنج را دست کم نگیریم
۶۱	زیاده طلبی انسان حدی ندارد
۶۱	ساده زیستی امام خمینی
۶۲	زندگی خود را با پایین تر از خودتان مقایسه کنید
۶۲	ساده زیستی علما
۶۳	حرص و طمع عمر سعد عامل انحطاط او

منبر نهم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی / حمایت از تولید ملی

- ۶۴ مولفه اول: مبانی دینی حمایت از تولید ملی
- ۶۴ حمایت از تولید ملی کمک به عزت جامعه اسلامی
- ۶۴ چرا شترانت را به هارون کرایه دادی؟
- ۶۵ مولفه دوم: چرا باید از تولید ملی حمایت کنیم؟
- ۶۵ مشکل کمبود تقاضای صنایع داخلی
- ۶۶ کوچک نشمردن خرید حتی یک خودکار ایرانی
- ۶۶ توانایی تولید کنندگان برای تولید محصولات مرغوب
- ۶۶ لزوم تقویت فرهنگ کار برای افزایش کیفیت کالاهای ایرانی
- ۶۷ مولفه سوم: سیره عملی علما در حمایت از تولید ملی
- ۶۷ حمایت همیشگی علما از تولید ملی
- ۶۷ نهضت تحریم تنباکو
- ۶۸ شکل گیری شرکت اسلامیة در دوران قاجار
- ۶۹ حمایت علمای اصفهان از تولید ملی
- ۷۱ از دکمه خارجی برای لباسم استفاده نکنید
- ۷۱ حمایت ایت الله ملاحسینقلی همدانی از تولید ملی
- ۷۲ ماجرای ضحاک بن عبدالله در کربلا

منبر دهم: الگوی توزیع و انفاق در اقتصاد مقاومتی

- ۷۳ انفاق در راه خدا نقطه قوت اندیشه اقتصادی اسلام
- ۷۴ تصویر دقیق امام صادق از وظایف مسلمانان
- ۷۴ چرخه تولید، مصرف و انفاق
- ۷۵ حرص نسبت به دنیا ریشه انحراف قوم شعیب و داود
- ۷۵ الگوی تامین اجتماعی مردمی مسجد محور
- ۷۶ کتف مجروح سید الشهدا
- ۷۸ منابع پیشنهادی برای مطالعه

مقدمه

یکی از مهمترین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی گفتمان‌سازی و فرهنگ‌سازی آن در میان مردم است. دستیابی به این هدف مستلزم استفاده از تمامی نهادهای فرهنگ‌ساز از جمله نهاد تبلیغ و مشارکت مبلغان حوزه‌های علمیه در سراسر کشور است. مبلغان دینی به واسطه ارتباط مستقیم با مردم از توانایی بالایی برای گسترش گفتمان اقتصاد مقاومتی و تقویت فرهنگ اقتصاد مقاومتی در جامعه دارند. در این راستا، مرکز راهبری اقتصاد مقاومتی حوزه علمیه در صدد برآمد که در لیبیک به ندای مقام معظم رهبری (مدظله)، اقدام به تدوین مباحثی برای استفاده مبلغان محترم جهت فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی نماید. از این رو، منبر اقتصاد مقاومتی با هدف تدوین محتوای لازم برای مبلغان حوزوی جهت گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی در سطح جامعه با توجه ویژه به ایام محرم تدوین شده است.

در اثر پیش رو سعی شده است که محتوای مکتوب برای مبلغان دینی جهت فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی فراهم شود. مطالب ارائه شده در این مجموعه مشتمل بر مباحث نظری، آیات و روایات، داستان‌های متناسب، آمار و اطلاعات ضروری و مانند آن است. مطالب ارائه شده مشتمل بر ده منبر مرتبط با اقتصاد مقاومتی است. هر منبر مشتمل بر یک مقدمه ورودی، روایات و احادیث مربوطه، داستان، مستندات و شواهد اقتصادی و راهبردهای عملیاتی در حوزه سبک زندگی اقتصادی سازگار با اقتصاد مقاومتی است.

محتوای منبر اقتصادی به ده محور مهم در اقتصاد مقاومتی می‌پردازد. محورهای دهگانه مزبور شامل چستی اقتصاد مقاومتی، اقتصاد مقاومتی به عنوان یک ضرورت دینی، اقتصاد مقاومتی ضرورت امروزی کشور، پیش‌نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی، چگونگی مقاوم‌سازی اقتصاد، سبک زندگی اقتصاد مقاومتی، الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی، الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی، و الگوی توزیع در اقتصاد مقاومتی، و فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی می‌باشد.

در این اثر تلاش شده سرخط‌های عمده در زمینه فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی ارائه شود. مبلغان محترم با توجه به اطلاعات گسترده خود و خلاقیتشان می‌توانند به مطالب ارائه شده

بسط دهند و یا آن را در چارچوبی که مناسب می‌دانند، ارائه دهند. بدون شک هیچ اثری بدون عیب و ایراد نیست. از شما مبلغ عزیز درخواست داریم که با نکات و پیشنهادات شما ما را در تقویت غنای این اثر یاری فرمایید. امیدواریم که این تلاش حداقلی مورد رضایت مولایمان حضرت ولیعصر عجل الله تعالی فرجه باشد.

منبر اول: چپستی اقتصاد مقاومتی

(اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد مستحکم و غیر شکننده، اقتصادی طیب و پاکیزه)

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ؛ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا؛ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ؛ آیا ندیدی چگونه خداوند گفتار پاکیزه را به درخت پاکیزه‌ای تشبیه کرد که ریشه آن در زمین ثابت و شاخه آن در آسمان است؟ هر زمان میوه خود را به اذن پروردگارش می‌دهد... همچنین سخن آلوده را به درخت ناپاکی تشبیه کرده که از روی زمین برکنده شده و قرار و ثباتی ندارد...^۱

امام صادق علیه السلام: ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ يَحْتَاجُ النَّاسُ طُرًّا إِلَيْهَا الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخِصْبُ: سه چیز است که مردم همگی بدان نیازمندند: امنیت، عدالت و فراوانی.^۲

اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد مستحکم و غیر شکننده

هنگامی که از مقاوم بودن یک سازه ساختمانی در برابر حوادث طبیعی هم‌چون زلزله صحبت می‌کنیم، مفهوم مشخصی از مقاومت داریم. مراد این است که ساختمان آن قدر مستحکم بنا شده، که در معرض تهدیدهای متعارف طبیعی همچون سیل، طوفان و زلزله نیست. برای این منظور مهندسین ساختمان به گونه‌ای پی‌ها، اسکلت و دیوارهای ساختمان را طراحی می‌کنند که در مقابل فشارهای عمودی و افقی مقاوم باشد و از آسیب‌های ناشی از طوفان و سیل نیز در امان باشد. نظام مهندسی برای تامین این هدف استانداردهای خاصی برای بتن‌ریزی، اسکلت‌سازی، جوشکاری، برق و مانند آن تدوین کرده و مهندسین ناظر بر رعایت این استانداردها نظارت می‌کنند. احداث‌کنندگان بنا نه تنها مجبورند شناژبندی کنند و از آهن و میلگردهای مقاوم و قوی استفاده کنند؛ بلکه حتی دیوارها نیز می‌باید با استفاده از دابند

۱ - ابراهیم، ۲۴-۲۶.

۲ - بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۲۳۴.

(نیشی‌های ضربدري) مستحکم شود.

همین‌طور هنگامی که از مقاومت بدن صحبت می‌کنیم، مرادمان این است که ویروس‌ها و سایر عوامل بیماری‌زا نمی‌توانند به سادگی سلامتی بدن را مورد تهدید قرار دهند. پزشکان برای تقویت مقاومت بدن در مقابل بیماری‌ها توصیه‌های مختلف غذایی، بهداشتی و ورزشی ارائه می‌دهند. آنان به صورت خاص برنامه مشخصی برای واکسیناسیون اطفال در مقابل بیماری‌های خطرناک همچون آبله و سل دارند.

به همین صورت هنگامی که ما از اقتصاد مقاومتی و یا اقتصاد مقاوم سخن به میان می‌آوریم، نظام اقتصادی را مد نظر داریم که از چنان استحکامی برخوردار است که شوک‌ها و تحریم‌های اقتصادی نمی‌تواند به آن ضربه بزند. یعنی سازه اقتصاد با استحکام و صلابت نقش خود را در تولید کالاها و خدمات مختلف ایفا می‌کند؛ بدون اینکه تاثیرپذیری چندانی نسبت به عوامل مهاجم داشته باشد.

تشبیه زیبای قرآن در مورد استحکام و شکستگی

در آیه ۲۴ تا ۲۶ سوره ابراهیم که در بالا گفته شد، تشبیه زیبایی بین کلام پاکیزه و درخت پاکیزه شده است. در این آیه به استحکام و شکستگی اشاره شده است و معیار آن بیان شده است. بر اساس مفاد آیه، درخت طیب دو ویژگی مهم دارد: یکی اینکه نافع و ثمربخش است (تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ) و دوم اینکه استحکام و قرار (أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ) دارد. در مقابل درخت ناپاک در زمین و هوا معلق است و هیچ پایداری ندارد (اجْتَثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ).

تأکید اسلام بر مقاوم سازی اقتصادی

اسلام توجه زیادی به استحکام نظام اقتصادی جامعه اسلامی دارد. اهمیت این مسأله به صورت‌های مختلف بیان شده است:

تأکید بر استقلال جامعه اسلامی و عدم وابستگی به اجانب: در آیات مختلف قرآن و روایات

بر اهمیت استقلال جامعه اسلامی از جمله استقلال اقتصادی آن تأکید شده است: و لاترکونا الی الذین ظلموا.^۱

تأکید بر ضرورت مقاوم سازی اقتصاد جامعه اسلامی: حفظ استقلال جامعه اسلامی در گرو مقاوم شدن آن به خصوص در حوزه اقتصادی است: و اعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل.^۲

سه امر مطلوب اقتصادی از نگاه امام صادق علیه السلام

در روایتی از امام صادق علیه السلام، سه هدف امنیت، عدالت و رشد بدین گونه بیان شده است:

قال الصادق علیه السلام: ثَلَاثَةٌ أَشْيَاءُ يَحْتَاجُ النَّاسُ طُرّاً إِلَيْهَا الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخَصْبُ: سه چیز است که مردم همگی بدان نیازمندند: امنیت، عدالت و فراوانی.^۳

در روایت بالا، خصب به معنای فراوانی کالاها و خدمات است.^۴ امنیت نیز که شامل امنیت اقتصادی می شود؛ نتیجه استحکام اقتصادی جامعه اسلامی است. در این روایت امنیت جلوتر از عدل و فراوانی آمده و این امر می تواند حاکی از آن باشد که تا امنیت و استحکام اقتصادی نباشد، فراوانی و عدالت اقتصادی نیز امکان تحقق ندارد.

۱ - هود: ۱۱۳.

۲ - الأنفال، ۶۰.

۳ - مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۷۵، ص ۲۳۴.

۴ - در برخی از روایات، زمان خصب در مقابل زمان شدت و بلاء معرفی شده است. بر اساس این روایات، مدت احتکار در زمان فراوانی (خصب) ۴۰ روز و در زمان کمبود (شدت و بلاء) سه روز است: عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النُّوفَلِيِّ عَنْ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: الْحُكْرَةُ فِي الْخَصْبِ أَرْبَعُونَ يَوْماً وَ فِي الشَّدَّةِ وَ الْبَلَاءِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا زَادَ عَلَى الْأَرْبَعِينَ يَوْماً فِي الْخَصْبِ فَصَاحِبُهُ مُلْعُونٌ وَ مَا زَادَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْعُسْرَةِ فَصَاحِبُهُ مُلْعُونٌ (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵، ص ۱۶۵).

اقتصاد مقاومتی اقتصاد طیب و پاکیزه

در تعابیر قرآنی و روایی تأکید زیادی روی مصرف طیبات و انفاق طیبات شده است: اخرج لعباده الطیبات من الرزق^۱، رزقکم من الطیبات^۲؛ و رزقناهم من الطیبات^۳، کلو من الطیبات^۴، رزقکم من الطیبات^۵، احل لکم الطیبات^۶، یا ایها الذین آمنوا انفقوا من طیبات ما کسبتم^۷.

طیب در نگاه قرآنی و روایی یعنی چیزی که هم پاکیزه باشد و هم گوارا و دل‌پذیر باشد؛ در مقابل خبیث چیزی است که ناگوار است. خداوند می‌فرماید از چیزهای پاکیزه مصرف کنید و چیزهای پاکیزه را انفاق کنید و حتی می‌فرماید چیزهای پاکیزه را به خبیث تبدیل نکنید؛ و لا تبدلوا الخبیث بالطیب^۸. مضمون این آیات این است که اقتصاد مصرف، تولید و انفاش باید حول طیبات و امور پاکیزه بچرخد.

این یک رویکرد اسلامی است که تنها یک اقتصاد پاکیزه می‌تواند (با تحقق سایر شرایط ضروری) مقاوم و مستحکم باشد. اقتصادی که در آن مردم از روزی حلال و طیب تناول می‌کنند؛ از روزی‌های پاکیزه به دیگران انفاق می‌کنند و هیچ‌گاه به تخریب این اقتصاد پاکیزه اقدام نمی‌کنند. متأسفانه جامعه فعلی ما گاهی از این اقتصاد حلال و طیب فاصله گرفته است. لقمه‌های حرام وارد زندگی‌ها شده است. حتی محصولات مصرفی نیز گاه چندان طیب نیستند. برخی از کالاهای مضر مانند مواد مخدر از جمله محصولات مصرفی غیر طیب است.

۱. - اعراف، ۳.

۲. - انفال، ۲۶.

۳. - اسراء، ۷۰؛ جائیه، ۱۶.

۴. - مومنون، ۵۱.

۵. - غافر، ۶۴.

۶. - مائده، ۴ و ۵.

۷. - بقره، ۲۶۷.

۸. - نساء، ۲.

اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت کشیدن نیست

برخی به اشتباه تصور می کنند که اقتصاد مقاومتی یعنی ریاضت کشیدن و مصرف نکردن؛ اصلاً این گونه نیست؛ اسلام مرتب به مسلمانان گوشزد می کند که از روزی های حلال و طیب استفاده کنید: کُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ^۱؛ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ^۲

در زمان معصومان علیه السلام برخی گوشه نشین می شدند و از لذت های دنیا دست می کشیدند. پیامبر و امامان معصوم به شدت با این امر مخالفت کرده اند. نمونه های زیادی در روایات وارد شده است.

اسلام تنها به رعایت اعتدال و میانه روی توصیه می کند و این که به سمت تولید و مصرف کالاها و خدمات حلال و طیب برویم. اقتصاد مقاومتی هم معنایش همین است، این که اسراف نکنیم، چشم و هم چشمی نکنیم، در تولید کالاها نهایت دقت را داشته باشیم، سر مردم کلاه نگذاریم، جنس بی کیفیت دست مردم ندهیم.

مقاومت اقتصادی در صحرای کربلا

بسیاری از یاران امام حسین علیه السلام در مقابل تهدید و تطمیع دشمنان ایستادگی کردند و دست از یاری آن حضرت نکشیدند. این پیام در رجزهایی که برخی از یاران آن حضرت در میدان جنگ خوانده اند نمایان است. یاران امام حسین در رجزهایشان بر این نکته تأکید می کردند که حاضر نیستند برای کسب دنیا و مال دنیا از حمایت از سرور و سالار شهیدان حضرت امام حسین علیه السلام دست بردارند.

۱. - مومنون، ۵۱.

۲. - اعراف، ۳۲.

منبر دوم: اقتصاد مقاومتی به عنوان یک ضرورت دینی

(نفی سبیل، استقلال اقتصادی، اقتصاد مقاومتی پیام عاشورا...)

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ^۱،
وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا^۲.

اهمیت استقلال اقتصادی جامعه اسلامی

در آیات و روایات تأکید زیادی بر اهمیت استقلال اقتصادی جامعه اسلامی شده است. در آیه واعدوا لهم ما استطعتم من قوه^۳ به لزوم قدرت مند شدن جامعه اسلامی اشاره شده است. مقام معظم رهبری (مدظله)، با اشاره به این آیه می فرماید: قوه فقط تفنگ و سلاح و مانند اینها نیست؛ قوه اعم است از قوه ی مادی و معنوی، از قوه اقتصادی و نظامی.^۴

قاعده نفی سبیل

در آیه لن يجعل الله للمؤمنين على الكافرين سبيلا به صراحت هر گونه زمینه نفوذ اجانب بر مومنان و از جمله نفوذ اقتصادی نفی شده است. در آیه دیگری از رکون و اتكاء به اجانب نهی شده است: وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءٍ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ^۵.

اهمیت حفظ امنیت جامعه اسلامی

یکی از ثمرات شکل گیری یک اقتصاد مقاوم تحقق امنیت اقتصادی جامعه است. اسلام

۱ - الانفال، ۶۰

۲ - النساء، ۱۴۱

۳ - انفال، ۶۰

۴ - بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۵/۳/۲۵

۵ - هود، ۱۱۳

نسبت به ضرورت تحقق امنیت جامعه از جمله امنیت اقتصادی آن تأکید زیادی دارد.

خداوند متعال در آیه وَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ^۱ از اهمیت امنیت سخن می‌گوید.^۲

حضرت ابراهیم علیه السلام نیز در دعای خود در مورد شهر مکه امنیت را مقدم بر رزق که ناظر به رشد و فراوانی تولیدات است، می‌داند.^۳

حضرت یوسف علیه السلام نیز با درک اهمیت مسأله امنیت، به پدر و مادر و برادران خود گفت: وارد مصر شوید که ان شاء الله در امنیت خواهید بود.^۴

یکی از مشخصه‌های زمان ظهور حضرت ولیعصر امنیت بالای جامعه است. در روایات تأکید شده که افراد حتی زنان با امنیت کامل از یک نقطه تحت حاکمیت اسلام به نقطه دیگر نقل مکان می‌کنند بدون اینکه نگرانی داشته باشند.

اقتصاد مقاومتی الگویی از اقتصاد اسلامی

اقتصاد مقاومتی اندیشه‌ای است که برخاسته از آموزه‌های اقتصادی اسلام است. اسلام با دستورات خود تلاش می‌کند که معیشت افراد و اقتصاد جامعه شکننده نباشد. اسلام برای مقابله با شکنندگی معیشت افراد دستورالعمل‌های دقیقی دارد. اسلام سعی می‌کند با تقویت فرهنگ کار و تلاش افراد را به تولید نافع در جامعه به منظور تامین مخارج خود و توانمندی برای انفاق در راه خدا فراخواند. البته اسلام در زمینه مصرف اصل را بر اعتدال و صرفه جویی می‌گذارد تا افراد بتوانند مازاد اموال خود را نیز برای کمک به دیگران انفاق کنند. اسلام با ایجاد این سبک

۱. نحل، ۱۱۲.

۲. أَلَمْ تَرَى كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ؛ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ؛ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ.

۳. وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ. (بقره، ۱۲۶).

۴. وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ. (یوسف، ۹۹).

زندگی سعی می‌کنند که معیشت افراد به واسطه حرص و طمع زیاد، مصرف‌گرایی و هم‌چنین فراموشی دستگیری از دیگران شکننده نشود.

ترویج سبک زندگی اقتصادی اسلامی نه تنها معیشت افراد را غیرشکننده و مستحکم می‌کند، بلکه به اقتصاد جامعه نیز ثبات و استحکام می‌بخشد. تلاش حداکثری افراد برای آبادانی و پیشرفت جامعه اسلامی، پرهیز مردم از مصرف‌گرایی و مشارکت داوطلبانه در فقرزدایی با انفاق اموال باعث تامین رشد اقتصادی همراه با عدالت می‌شود و این امر موجب تداوم استحکام اقتصاد جامعه اسلامی است.

مقاومت اقتصادی در شعب ابی‌طالب

در اوایل ظهور اسلام، مشرکان مکه مسلمانان را با تحریم اقتصادی همه جانبه روبرو کردند ولی مسلمانان در مقابل این تحریم مقاومت کردند. مقاومت تاریخی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله در برابر محاصره اقتصادی در شعب ابی‌طالب از جمله مصادیق اجرای اقتصاد مقاومتی به شمار می‌رود. رسول مکرم اسلام در مواجهه با تهدیدات امنیتی کفار از راهبردهای متعددی استفاده نمود. ایشان در پاره‌ای از موارد اقدام به امضای صلح‌نامه و موافقت‌نامه نموده و در پاره‌ای از موارد به جنگ و مبارزه با کافران پرداختند.

مقاومت یاران امام حسین علیه السلام در مقابل تطمیع اقتصادی

امام حسین هنگامی قیام کرد که جامعه اسلامی از درون دچار آسیب شده بود. جای معروف و منکر عوض شده بود؛ معاویه و پس از او یزید برای حفظ سلطنت خود به انواع مفسد اقتصادی رو آورده بودند از جمله اینکه افراد را برای مقابله با امام حسین تطمیع می‌کردند و به اصطلاح آن‌ها را با دادن زر و سکه می‌خریدند. امام حسین به همین مسأله در صحرای کربلا اشاره می‌کند و بیان می‌دارد که شما به این خاطر به سخنان من گوش نمی‌دهید که شکم‌هایتان از حرام پر شده است.

منبر سوم: اقتصاد مقاومتی ضرورت امروزی کشور

(ما همیشه در خطر بودیم، از زمانی که اسلام ظهور کرد دشمنی با آن شروع شد و دشمنی اقتصادی بخشی از آن بود، ماجرای شعب ابی طالب، الان نیز در کشور با همین مشکل مواجه ایم)

و لا یزالون یقاتلونکم حتی یردوکم عن دینکم ان استطاعوا.^۱

یا ایها الذین امنوا ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم علی اعقابکم فتقلبوا خاسرین.^۲

جامعه اسلامی همیشه در خطر است

جامعه اسلامی همواره در معرض خطرهای درونی و بیرونی است. خطر بیرونی ناشی از تعرض اجانب و اموری چون تحریم اقتصادی است. خطر بیرونی نیز ناظر به مشکلات درونی به خصوص مشکل نفع پرستی برخی از مردم است که نظام اقتصادی را در معرض آسیب قرار می دهد. در آیات قرآن همواره به دشمنی کفار با مسلمانان اشاره شده و عنوان شده که این دشمنی پایدار است تا شما را از دینتان برگردانند: و لا یزالون یقاتلونکم حتی یردوکم عن دینکم ان استطاعوا.^۳

خطر درونی مهتر از خطر بیرونی

بر اساس مضمون آیات و روایات معصومین، خطر درونی در جامعه اسلامی مهتر از خطر بیرونی است. نمونه این مسأله را می توانیم در شکست مسلمانان در جنگ احد مشاهده کنیم. در بینش اسلامی مواجهه با دشمن درونی هوای نفس رمز فلاح و سعادت در دنیا و آخرت است.^۴ پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله جهاد با نفس را جهاد اکبر بر شمرده اند. ایشان

۱ - بقره، ۲۱۷.

۲ - آل عمران، ۱۴۹.

۳ - بقره، ۲۱۷.

۴ - وَ أَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَ نَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى؛ و اما کسی که از ایستادن در برابر پروردگارش هراسید و نفس خود را از هوس باز داشت. پس جایگاهش همان بهشت

در خطابه‌ای که برای عده‌ای از یارانشان که از جنگ بر می‌گشتند، فرمودند: آفرین به گروهی که پیکار کوچکتر را سپری کردند و پیکار بزرگتر بر عهده آنان به جای مانده است، گفته شد: ای فرستاده خدا پیکار بزرگتر چیست؟ فرمود: پیکار با نفس.^۱ بزرگترین آسیب در دید امام علی علیه السلام نیز آسیب درونی است که همان تبعیت از هوای نفس می‌باشد. ایشان دشمن‌ترین دشمنان را نفس انسان می‌دانند که در میان دو پهلوی انسان قرار دارد.^۲

دنیاطلبی عامل شکست مسلمانان در جنگ احد

در نگاه اسلامی دنیاطلبی مهمترین خطر پیش روی جامعه و اقتصاد است. دنیاطلبی یکی از آسیب‌های درونی است؛ دنیاطلبی یعنی مزه دنیا را با حرص و ولع، در دهان زمزمه کردن و چرب و شیرین دنیا را قدر دانستن.^۳

شکست مسلمانان در جنگ احد عمدتاً ناشی از ضعف درونی جبهه داخلی بود؛ ضعفی که به واسطه پیروی از هوای نفس جهت جمع‌آوری غنایم جنگی به وقوع پیوست. در جنگ احد بعد از آن که خداوند طلیعه پیروزی را نشان داده بود، گروهی به طمع جمع‌آوری غنایم دچار اشتباه شدند و ورق برگشت. ما هم اگر غفلت کردیم، دشمن ما را دور خواهد زد و ضایعه خواهد آفرید. از اول انقلاب تا حالا نگاه کنید، هر جا دور خوردیم، بر اثر چنین غفلتی بوده است. اساس قضیه در درون خود ماست.^۴

است (نازعات: ۴۱).

۱. - عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ بَعَثَ سَرِيَّةً فَلَمَّا رَجَعُوا قَالَ مَرْحَبًا بِقَوْمٍ قَضَوْا الْجِهَادَ الْأَصْغَرَ وَ بَقِيَ عَلَيْهِمُ الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ قِيلَ: يَارَسُولَ اللَّهِ وَ مَا الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ؟ فَقَالَ: جِهَادُ النَّفْسِ (لأُمَالِي (لِلصَّدُوقِ)، ص ۴۶۶).

۲. - قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ: أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ؛ دُشْمَن تَرِین دُشْمَانَتِ، نَفْسُ (أَمَارَهُ بِالسَّوْءِ) تَوَسَّطَ كَهْ دَر مِیَان دُو پَهْلَوِیْت قَرَار دَارَد (رَجَب بِن مُحَمَّد حَافِظ بَرَسِی، مَشَارِقُ أَنْوَارِ الْیَقِینِ فِی أَسْرَارِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَیْهِ السَّلَامُ، ص ۲۵).

۳. - همان، ۱۳۷۷.

۴. - مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰.

شکندگی اقتصاد نفتی کشور

از سال ۱۳۹۱ که تحریم‌های نفتی علیه کشورمان آغاز شد، اقتصاد ما با مشکلات زیادی روبرو شد. نرخ رشد اقتصادی ما پایین آمد، تورم افزایش پیدا کرد، بیکاری بیشتر شد، سرمایه گذاری کم شد. چرا چنین اتفاقی افتاد؟ چون اقتصاد ما وابسته به نفت شده است و از درون‌زایی و اتکاء روی پای خود فاصله گرفته است. در این سال‌ها بیش از ۷۰ درصد واردات ما مواد اولیه بوده است که این نشان می‌دهد صنایع ما عمدتاً صنایع مونتاژ هستند و اقتصاد ما نتوانسته به سطح خوداتکایی مطلوب برسد. همین امر ضرورت رفتن به سمت اقتصاد مقاومتی را روشن می‌کند. دشمن چون می‌داندست که اقتصاد ما به نفت وابسته است در دور اول تحریم‌ها بخش نفتی را هدف گرفت و پارس جنوبی را هدف تحریم‌های سنگین خود قرار داد.

تلاش همه کشورها برای مقاوم سازی اقتصادی

تلاش برای مقاوم سازی اقتصاد فقط به ما اختصاص ندارد؛ حتی کشورهای صنعتی دنیا هم به این سمت رفته‌اند، به طور نمونه

آمریکا حدود ۸۰ درصد تولید ملی‌اش را در داخل انجام می‌دهد و تنها ۲۰ درصد آن به صادرات و واردات خارجی وابسته است. این یعنی آمریکا لنگر اقتصادش را در داخل انداخته است. بعد از به قدرت رسیدن ترامپ تلاش‌هایی برای افزایش درون‌زایی اقتصاد آمریکا شده است و حتی برخی پیمان‌های منطقه‌ای با کشورهایی مثل کانادا و مکزیک در معرض تهدید قرار گرفته است. ترامپ در دیدار با کارکنان شرکت بویینگ گفت ما باید کالای آمریکایی مصرف کنیم و کارگر آمریکایی را استخدام کنیم.

ژاپن در دهه ۱۹۹۰ به مدت ۷ سال روی صنعت نیمه رساناها سرمایه گذاری ۲ میلیارد دلاری کرد و شرکت‌های آمریکایی را از مشارکت در این پروژه منع کرد. حتی یک بسته فرهنگی برای ترویج مصرف کالای داخلی اجرا کرد که ژاپنی کالای ژاپنی مصرف کن. بعد از گذشت این مدت ژاپن توانست به تولید فلش مموری‌هایی که امروز ما به وفور از آن استفاده می‌کنیم، شد.

خائن به میهن

کره جنوبی در دوران آغازین پیشرفت اقتصادی‌اش، تلاش زیادی برای فرهنگ‌سازی مصرف کالای داخلی کرد. چانگ یکی از اقتصاددانان کره‌ای در کتابش می‌نویسد: در آن زمان در مدارس به ما می‌گفتند که اسم هر کس کالای خارجی مصرف می‌کند را در روی تابلوی کلاس به عنوان خائن به میهن بنویسید. ایشان می‌گویند ما وقتی به مهمانی می‌رفتیم و جلوی ما شکولات خارجی می‌گذاشتند، آهسته در دلمان می‌گفتیم خائن به میهن.

منبر چهارم: پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی

و الو استقاموا على الطريقه لاسقيناكم ماء غدقا: و اگر آن‌ها بر طریقهِ (ایمان) استقامت ورزند ما آن‌ها را با آب فراوان سیراب می‌کنیم.^۱

قال على عليه السلام: اعدا عدوك نفسك التی بین جنبیک.^۲

پیش نیازهای تحقق اقتصاد مقاومتی

برای تحقق اقتصاد مقاومتی تحقق چهار امر لازم است:

■ توجه به خطر؛

■ خودباوری در زمینه توان مقابله با خطر؛

■ کسب مهارت برای مواجهه با خطر؛

■ تلاش جهادی برای مقابله با خطر.

اگر ما در کنار ماری خوابیده باشیم و از خطر آن اطلاعی نداشته باشیم، هیچ اقدامی نمی‌کنیم و مار ما را نیش خواهد زد. اگر از وجود مار با خبر شویم ولی به توانایی خود برای فرار از خطر و یا مقابله با مار ایمان نداشته باشیم، باز هم سرجای مان خشک مان می‌زند و قربانی نیش مار می‌شویم. حتی اگر به وجود توانایی خود باور داشته باشیم ولی مهارت چگونگی مواجهه با مار را نداشته باشیم، باز هم کاری از پیش نخواهیم برد. هم‌چنین باید نهایت تلاش خود را نیز داشته باشیم تا بتوانیم در اسرع وقت با خطر مقابله کنیم (روحیه و تلاش جهادی)

۱. جن، ۱۶.

۲. قال أمير المؤمنين: أعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك؛ دشمن‌ترین دشمنانت، نفس (أماره بالسوء) توست که در میان دو پهلویت قرار دارد (رجب بن محمد حافظ برسی، مشارق أنوار اليقين في أسرار أمير المؤمنين عليه السلام، ص ۲۵).

در اقتصاد مقاومتی هم ما باید نسبت به خطرهای پیش روی اقتصاد کشور آگاه باشیم، هم به ظرفیت‌های کشور برای مقابله با آن ایمان داشته باشیم، از مهارت کافی برای اقدام و عمل برخوردار باشیم و خودمان را توانمند و آماده کنیم، و هم با روحیه و تلاش جهادی بدنبال تقویت اقتصاد جامعه باشیم. این چهار مولفه توجه به خطر، خودباوری و مهارت آموزی و اقدام و عمل چهار عنصر اساسی در اقتصاد مقاومتی است.

گام اول: باور کنیم که در خطریم

یکی از محورهای اصلی اقتصاد مقاومتی این است که باور کنیم که در خطریم. در آیات و روایات همواره خطر دشمن خارجی و دشمن داخلی گوشزد شده است. این که ما در خطر مکر و کید کافران و دشمنان جامعه اسلامی قرار داریم و این که مهمتر از همه ما در مقابل خطر نفس اماره قرار داریم که خطرش حتی بیشتر از دشمن خارجی است: اعدا عدوک نفسک التی بین جنبیک.

ما با خطرهای زیادی روبرو هستیم: خطر اقتصاد وابسته به نفت، خطر کم‌آبی، خطر پیر شدن جمعیت، خطر آسیب دیدن فرهنگ کار، خطر گسترش مصرف‌گرایی در جامعه، خطر افزایش فقر و بیکاری و عدم مشارکت عمومی برای حل مشکل، خطر تضعیف فرهنگ انفاق و دستگیری از دیگران، خطر نفوذ ربا در جامعه، خطر فساد، خطر کم‌فروشی.

مهمترین خطرهای پیش‌روی ما

کشور ما با خطرهای زیادی روبرو است که باید آن‌ها را جدی گرفت. شاید بتوان گفت که مهمترین خطر پیش روی ما آسیب دیدن سبک زندگی اقتصادی ایرانی اسلامی فرهنگ اقتصادی جامعه از جمله فرهنگ کار و تولید، و فرهنگ مصرف باشد مهمترین این خطرها را می‌توان در عناوین زیر خلاصه کرد:

■ آسیب دیدن سبک زندگی اسلامی ایرانی: سبک زندگی ما تحت تاثیر افزایش درآمدهای نفتی کشور، افزایش شهرنشینی و تهاجم فرهنگی غرب از سبک اسلامی ایرانی فاصله گرفته

است. فرهنگ کار و تولید ایرانی تضعیف شده است. فرهنگ مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی کم کم در کشور رواج پیدا کرده است

■ وابستگی به نفت و خام‌فروشی: اقتصاد ما وابستگی زیادی به خام‌فروشی و به خصوص فروش نفت دارد. تا ۹۰ درصد درآمدهای صادراتی و ۴۰ تا ۵۰ درصد بودجه سالانه دولت را درآمدهای نفتی تشکیل می‌دهد. منبع اصلی کمک‌های مالی و یارانه‌ها نیز درآمدهای نفتی است.^۱ در سال ۱۳۹۱ هنگامی که با تحریم نفتی مواجه شد، با مشکلات زیادی روبرو شد، نرخ رشد اقتصادی منفی شد، نرخ تورم بالا رفت، بیکاری افزایش پیدا کرد و سرمایه‌گذاری کاهش یافت.

■ مشکل ساختار کند اقتصاد دولتی: اقتصاد ایران از بروکراسی ناشی از دولتی شدن بیش از حد اقتصاد رنج می‌برد.

■ مشکل پیری جمعیت: در سال‌های اخیر ما متأسفانه تلاشی همه جانبه برای کنترل جمعیت کشور داشتیم، و الان مشکلات آن در حال نمایان شدن است. در سال‌های اخیر نرخ باروری به حدود ۱٫۶ کاهش پیدا کرده است یعنی هر خانم بطور متوسط ۱٫۶ بچه بدنیا می‌آورد در حالی که باید حداقل ۲ بچه جایگزین خود و همسرش کند تا مقداری هم بیشتر باشد که بتواند رشد مداوم جمعیت حفظ شود

■ مشکل کم‌آبی: کشور ما در یک منطقه خشک واقع شده است و مشکل کم‌آبی آن جدی است

■ مشکلات مورد اشاره تنها برخی از مشکلات پیش روی اقتصاد کشور است، کشور ما با چالش‌های دیگری همچون چالش‌های زیست‌محیطی، آلودگی محیط زیست، و... روبرو است. برای حل این مشکلات باید همگان از دولت گرفته تا تمامی آحاد مردم باید بسیج شوند.

۱. سعید صمدی؛ ابوالفضل یحیی آبادی و معلمی، نوشین، تحلیل تأثیر شوک‌های قیمتی نفت بر متغیرهای اقتصاد کلان در ایران، ص ۷.

به کودکانمان خطرهای پیش رو را گوشزد کنیم

در جامعه امروزی ما به کودکانمان خطرات پیش روی اقتصاد کشور را گوشزد نمی‌کنیم. پدر و مادرهای امروزی خود را به آب و آتش می‌زنند که فرزندشان در رفاه باشد و آنچه خودشان نداشتند را بچه‌ها به راحتی در اختیار داشته باشند. همین باعث شده که بچه‌ها پر توقع شوند و توان خوداتکایی‌شان کاهش پیدا کند.

گفته می‌شود که در کتاب‌های درسی ژاپنی‌ها به بچه‌ها گفته می‌شود که ژاپن کشور کوچکی است، مورد تهاجم اتمی قرار گرفته، منابع طبیعی ندارد، زلزله خیز است و اگر ما بخواهیم موفق شویم باید از نیروی فکر و ذهنمان استفاده کنیم. ولی در کتاب‌های درسی ما مدام گفته می‌شود که ایران کشور پهناوری است، ما مفاخر زیادی داشتیم، ثروت‌های زیرزمینی بسیاری داریم، نتیجه منطقی که بچه‌ها از این نوع بیان می‌گیرند این است که پس خیلی هم نیاز به کار و تلاش نیست.

متأسفانه همین فرهنگ در رسانه ما هم ترویج می‌شود مثلاً ما فرهنگ شانس و اقبال و خوش آمدن از تعطیلی را ترویج می‌کنیم. برنامه‌های تلویزیونی با قرعه‌کشی‌های میلیونی ذهن کودکان ما را به این سمت می‌برند که کاش آن‌ها هم در این قرعه‌کشی‌ها بدون انجام کار و تلاش برنده شوند. حتی ما برنامه‌ای برای کودکان داشتیم با عنوان فیتله جمعه تعطيله که به صورت ضمنی می‌گوید تعطیلی خوب است. این در حالی است که معصومان علیه السلام، علما و شعرای ما تلاش زیادی کردند که فرهنگ کار را نهادینه کنند که: برو کار می‌کن مگو چیست کار.

گام دوم: باور کنیم که ما می‌توانیم

اقتصاد کشور ما ظرفیت‌های زیادی برای مواجهه با خطرهای اقتصادی پیش روی خود دارد. متأسفانه گاهی این ظرفیت‌ها خوب دیده نمی‌شود. این ظرفیت‌ها را می‌توان در چهار دسته جای داد:

■ ظرفیت بالای نیروی انسانی: ۱۰ میلیون فارغ التحصیل دانشگاه، ۴ میلیون دانشجو، جمعیت جوان ۳۱ درصدی، ۶۵ هزار عضو هیئت علمی دانشگاه‌ها، ۱۷ هزار نیروی متخصص در ۵ هزار شرکت دانش بنیان، سومین کشور از نظر تعداد مهندسان، ایران در پنجره جمعیتی قرار دارد که بیش از دو سوم جمعیت را جمعیت فعال تشکیل می‌دهند، رتبه ۱۶ جهان از نظر منابع غنی انسانی.

■ منابع غنی طبیعی: در اختیار داشتن ۱۰ ذخایر نفت جهان، ۱۸ ذخایر گاز جهان، داشتن ۶۸ نوع ماده معدنی، ۴۴مین تولید کننده نفت، رتبه ۱۴م تنوع محصولات کشاورزی.

■ موقعیت عالی جغرافیایی: داشتن ۱۵ همسایه با بازار مصرف ۳۷۰ میلیونی، دسترسی به دریاهای آزاد در جنوب و آب‌های شمال، تنوع اقلیمی بالا و تبدیل شدن به کشوری ۴ فصلی، ظرفیت ۴ هزار کیلومتر سواحل، ترکیب دریا، جنگل و کوه در شمال ایران، قابلیت اتصال کشورهای شوروی سابق به دریا، پل ارتباطی قاره اروپا، آسیا و آفریقا، ظرفیت جاده ابریشم.

■ تاریخ و میراث کهن: در اختیار داشتن مفاخر زیاد به خصوص شاعران برجسته همچون فردوسی، حافظ و سعدی، میراث مادی و معنوی ایران اسلامی، فرهنگ اسلامی ایرانی و به خصوص فرهنگ عاشورایی، ظرفیت نهادهای اسلامی از جمله نهاد مسجد، وقف، عزاداری اهل بیت علیهم السلام.

با وجود این سرمایه‌های عظیم، متأسفانه شاهد رشد روزافزون فقر در این کشور هستیم. به تعبیر حضرت آیت‌الله جوادی آملی (حفظه الله) فقیر غیر از فاقد است، هرگز فقیر را فقیر نگفتند، برای اینکه او مال ندارد، برای اینکه در صدر اسلام این همه افراد بی‌مال بودند که بدر و احد را اداره کردند، فقیر را فقیر می‌گویند برای اینکه ستون فقراتش شکسته است.^۱

یعنی مسأله این نیست که ما منابع غنی نداریم، مشکل ما شیوه‌ای است که در مصرف اتخاذ کرده‌ایم و مدیریتی که روی این منابع داریم و فرهنگی که بر ما حاکم شده است، این عوامل باعث شده که نتوانیم از این ظرفیت‌ها استفاده کنیم و حتی گاهی این منابع مانع پیشرفت ما

۱. آیت الله جوادی آملی، تبیین الگوی نظری اقتصاد مقاومتی، مشرق نیوز.

شده است و به اصطلاح با مشکل نفرین منابع مواجه شده ایم.

گام سوم: تلاش برای توانمندسازی

پیش شرط سوم تحقق اقتصاد مقاومتی این است که افراد جامعه را توانمند سازیم. ما الان نظام آموزشی و تعلیم و تربیتمان خیلی در زمینه توانمندسازی موفق نیست. ما بیشتر به بچه‌ها مجموعه‌ای از اطلاعات حفظی را می‌دهیم و خیلی به آن‌ها مهارت یاد نمی‌دهیم؛ مهارت تحقیق، مهارت شغل و حرفه و حتی مهارت زندگی.

توانمندسازی را باید از خانه شروع کرد. باید تلاش کرد بچه‌ها خلاق بار بیایند. بگذارید بچه‌ها در ایام تعطیل سر کار بروند و یک حرفه‌ای را یاد بگیرند. گام بعدی توانمندسازی باید در مدارس صورت بگیرد که کودکان ما بخش زیادی از وقتشان را آنجا می‌گذرانند. رسانه ملی هم باید به این کار کمک کند، تولید برنامه‌های تفریحی صرف کافی نیست، رسانه ملی باید بتواند به توانمندسازی افراد جامعه کمک کند و این را می‌توان با استفاده از هنر انجام داد.

گام چهارم: استقامت و تلاش جهادی

در آیه ۱۶ سوره جن خداوند متعال وعده می‌دهد که اگر در راه راست استقامت ورزید خداوند شما را با امدادهای غیبی یاری می‌دهد. در این آیه بر لزوم استقامت و پایداری در راه حق تأکید شده است. این همان است که به عنوان فرهنگ جهادی از آن یاد می‌کنیم که در قرآن و روایات بر آن تأکید شده است. سه محور فرهنگ جهادی تلاش مجدانه، اقدام در راه خدا و تلاش برای خدا و با نیت الهی است.

منبر پنجم: چه اقتصادی مقاوم است؟

(اقتصادی مقاوم است که بتواند روی پای خودش بایستد، درونزا باشد، عدالت بنیان باشد، دانش بنیان باشد، فرهنگ و سبک زندگی درستی داشته باشد).

قال الصادق علیه السلام: شراء الدقيق ذل و شراء الحنطة عز و شراء الخبز فقر: خرید آرد ذلت است، خرید گندم عزت است و خرید نان موجب فقر است.^۱

الذين اذا انفقوا لم يسرفوا و لم يقتروا و كان بين ذلك قواما.^۲

اقتصاد مقاوم باید روی پای خودش بایستد

اقتصادی مقاوم است که بتواند روی پای خودش بایستد؛ به بیگانگان متکی نباشد. یعنی ساختمان اقتصاد باید روی بتون محکم بنا شود که به راحتی نلرزد. البته مردمی که در این ساختمان زندگی می کنند هم باید مقاوم باشند. یعنی هم ساختمان اقتصاد مقاوم باشد و هم مردمش.

گندم بخريد، نه نان و حتی آرد

در روایات زیبایی که در ابتدا بیان شد، به نکته جالبی اشاره شده است. امام صادق علیه السلام می فرمایند که اگر کسی نان بخرد، فقیر می شود؛ اگر آرد بخرد به ذلت و خواری می افتد، ولی اگر گندم بخرد، عزت می یابد. این روایت به نکته مهمی اشاره می کند و آن این است که افراد جامعه اسلامی باید سعی کنند که درگیر کسب و کار و تولید ارزش افزوده شوند. متأسفانه این فرهنگ در جامعه ما ضعیف شده است. قبلاً حتی در شهرها، خانمهای خانه دار تنور نان داشتند و در منزل نان می پختند، اما الان حتی روستاییان ما هم در صف خرید نانوائی می ایستند.

اگر به این روایت در سطح اقتصاد جامعه اسلامی نگاه کنیم، پیامش این است که اقتصاد

۱. تهذیب الاحکام شیخ طوسی، ج ۷، ص ۱۶۳.

۲. فرقان، ۶۷.

جامعه اسلامی نباید متکی به واردات محصولات خارجی باشد. اگر هم می‌خواهیم واردتی داشته باشیم، باید مواد اولیه وارد کنیم و آن را تبدیل به محصول کنیم. نه این که به سمت مصرف کالای خارجی برویم و یا حتی صنعت مونتاژ داشته باشیم. بر اساس پیام روایت امام صادق، چنین کاری باعث ذلت و فقر جامعه اسلامی است. این همان نکته‌ای است که ما در اقتصاد مقاومتی از آن با عنوان درون‌زایی یاد می‌کنیم. یعنی اقتصادی که می‌تواند ارزش خلق کند، اقتصادی که متکی به درون است.

چه اقتصادی خوداتکاء است؟

چه اقتصادی می‌تواند خوداتکاء باشد و در معرض آسیب نباشد. مهمترین ویژگی‌های یک اقتصاد متکی بر خود این است که درون‌زا باشد (یعنی بر توان داخلی متکی باشد) و در عین حال برون‌گرا (یعنی از ظرفیت بیرون و اقتصاد جهانی هم استفاده کند)؛ عدالت بنیان باشد (یعنی در آن فقر و شکاف طبقاتی نباشد)، مردمی باشد (یعنی ثروت‌های اقتصادی در دست گروهی معدود نچرخد بلکه به در اختیار عموم مردم باشد)؛ دانش بنیان باشد (یعنی خلق ثروت از محل دانش و دانایی باشد نه فروش منابع طبیعی)، در آن فرهنگ جهادی حاکم باشد (یعنی فرهنگ کار و تلاش مضاعف برای خدا و در راه خدا).

ویژگی‌های محوری اقتصاد مقاومتی

■ درون‌زایی در عین برون‌گرایی: اقتصادی می‌تواند روی پای خود بایستد که لنگر کشتی اقتصاد را در داخل بیندازد و در عین حال از ظرفیت‌های اقتصاد جهانی هم استفاده کند: این یعنی درون‌زایی در عین برون‌گرایی. اقتصادی می‌تواند مستحکم باشد که بتواند در درون کشور کالا و خدمت تولید کند، مصرف داخلی را تامین کند و مازادش را هم صادر کند. این یعنی ترکیب درون‌زایی و برون‌گرایی است.

■ عدالت بنیانی: در یک اقتصاد مقاومتی نباید شکاف طبقاتی باشد، نباید فقر باشد، نباید بی

عدالتی باشد: قال علی علیه السلام الله الله فی الفقرا و المساکین فشار کوهم فی معایشکم؛^۱ قال علی علیه السلام ان الله فرض فی اموال الاغنیاء اقوات الفقراء.^۲

■ دانش‌بنیانی: اقتصادی می‌تواند در رقابت‌های شدید امروز جهانی دوام بیاورد که از محل دانش تولید ثروت کند. در روایات داریم که العلم سلطان یعنی دانش مایه سلطه و قدرت فرد و جامعه می‌شود.

■ مردمی‌بودن: یک اقتصاد مقاوم باید مردمی باشد، اقتصاد مردمی به معنای اقتصاد خصوصی در دست تعداد محدودی افراد ثروتمند نیست؛ بلکه باید عموم مردم در اقتصاد حضور داشته باشند. در چنین اقتصادی دولت باید عمده‌تأ نظارت کند و اقتصاد را مدیریت کند.

■ فرهنگ جهادی: گسترش فرهنگ و رویکرد جهادی یکی از مشخصه‌های خاص اقتصاد مقاومتی است. این رویکرد باعث می‌شود که فعالیت‌های اقتصادی رنگ خدایی بگیرند و از آفت‌های خودخواهی در فعالیت‌های اقتصادی کاسته شود. این رویکرد ما را به سبک زندگی سازگار با اقتصاد مقاومتی می‌رساند.

سبک زندگی اقتصادی سازگار با اقتصاد مقاومتی

تحقق اقتصاد مقاومتی سبک زندگی خاص خود را می‌طلبد، سبک زندگی که ریشه در الگوی فعالیت اقتصادی اسلامی داشته باشد. متأسفانه این روزها ما از سبک زندگی اسلامی فاصله زیادی گرفتیم. فرهنگ کسب و کار ما دچار مشکل شده است. فرهنگ روزی حلال کم‌رنگ شده است. وجدان کاری و انصاف در بازار و محل کار ما کمتر مشاهده می‌شود. برخی آفات اقتصادی همچون کم‌فروشی، رباخوری و تقلب در میان ما رایج شده است. از سوی دیگر، مصرف‌گرایی، چشم و هم‌چشمی و عدم توجه به حقوق دیگران هم در بین ما رواج پیدا کرده است.

۱. - تحف العقول، ص ۱۴۰.

۲. - نهج البلاغه، کلمات قصار، ش ۳۲۸.

از نگاه اسلام اقتصادی مقاوم است که در میان مردمش فرهنگ کسب و کار حلال و طیب رواج داشته باشد؛ همه اهل انصاف باشند؛ مصرف گرایی رواج نداشته باشد؛ و مردم اهل گذشت و انفاق باشند. در یک کلام سبک زندگی باعث مقاومت نظام اقتصادی می‌شود که متعادل باشد. در کلام قرآنی گاهی از این وضعیت با عنوان وضعیت قوام یاد می‌شود. در برخی روایات هم بحث میانه‌روی و اعتدال مطرح شده است.

سه ارزش در سبک زندگی اقتصادی متعادل اسلامی

سبک زندگی اقتصادی متعادل اسلامی بر پایه سه نوع ارزش به هم پیوسته بنا شده است:

■ ارزش کار جهادی خستگی ناپذیر برای تولید کالاها و خدمات حلال و طیب اسلام؛

■ تنظیم مصرف در حد کفاف همراه با اعتدال و قناعت؛

■ بخشش مازاد درآمد در راه خداوند.

سبک زندگی اسلامی ایرانی دستاوردهای فوق العاده‌ای دارد. ترویج هم‌زمان فرهنگ کار جهادی، قناعت در مصرف و ایثارگری در انفاق باعث می‌شود که نه تنها بتوان به رشد و توسعه دست یافت، بلکه این رشد و توسعه پایدار و مستحکم نیز باشد. چرا که مردم با تولید جهادی و مصرف معتدل نه تنها باعث افزایش کالاها و خدمات تولیدی می‌شوند، بلکه از فشار زیاد به منابع و تخریب محیط زیست اجتناب می‌کنند. انفاق همگانی نیز تحقق فقرزدایی و تقویت عدالت اجتماعی را تضمین می‌نماید.

امیر المومنین علیه السلام نمونه عالی سبک زندگی اقتصادی اسلامی

امیر المومنین علیه السلام نمونه برجسته سبک زندگی اقتصادی اسلامی است. ایشان بسیار پر کار و سخت کوش بود. زیر گرمای داغ با تمام توان کار می‌کرد، چاه و قنات حفر می‌کرد، نخلستان دایر می‌کرد. در عین حال هنوز عرق‌شان خشک نشده، نخلستان‌ها و چاه‌ها را در راه خدا وقف می‌کرد. در مصرف هم به شدت میانه‌رو و قانع بود. داستان نان و نمک ایشان معروف

است که ایشان در شب قبل از ضربت خوردن از دخترش می‌خواهد که شیر را از سر سفره بردارد و تنها به نان و نمک اکتفا می‌کند. حضرت به دخترش می‌گوید چه زمانی دیدی که علی بیش از یک نان و یک خورش در سر سفره‌اش باشد. حضرت از سوی دیگر، شب‌ها کیسه نان و خرما بر دوش می‌گیرد و فقرا و یتیمان را مورد تفقد قرار می‌دهد.

امیرالمومنین علیه السلام الگوی کاملی از سبک زندگی اقتصادی اسلامی است. در تولید و کار پر تلاش و خستگی ناپذیر است، و جهادی کار می‌کند. در مصرف میانه‌رو و معتدل است و به واسطه اینکه زمامدار جامعه اسلامی است حتی کمتر از متوسط مردم مصرف می‌کند. از سوی دیگر بسیار سخی و بخشنده است و از فقرا دستگیری می‌کند. این یعنی سبک زندگی اقتصادی که می‌تواند به مقاوم شدن اقتصاد جامعه کمک کند.

مدل مشارکت مردمی آیت الله شاه آبادی

آیت الله شاه آبادی (ره) استاد عرفان حضرت امام خمینی (ره) حدود ۸۰ سال قبل در کتابی با عنوان شذرات المعارف مدلی از یک شرکت اسلامی ارائه می‌کند و آن را شرکت مخمس می‌نامد. ایشان این مدل را برای مقابله با شرکت‌های سرمایه سالار ارائه می‌دهد که در آن‌ها عملاً کارگران سهمی از تولید نمی‌برند. شرکت مخمس پیشنهادی آیت الله شاه آبادی به دنبال گسترش عدالت در جامعه اسلامی در عین پیشرفت و رشد اقتصادی است.

ساختار پیشنهادی شرکت بسیار جالب است. در طرح آیت الله شاه آبادی، منافع شرکت به پنج قسمت تقسیم می‌شود:

■ یک پنجم به پرداخت قرض الحسنه اختصاص می‌یابد؛

■ یک پنجم برای کمک به تبلیغ دین خرج می‌شود؛

■ سه پنجم باقی مانده نیز به صاحبان سرمایه و کارگران شرکت که در آن سهیم هستند اختصاص می‌یابد. البته بخشی از سود می‌تواند به سرمایه شرکت اضافه شود.

مدل مشارکت کارگران در سود شرکت‌های تولیدی در برخی از کشورها اجرایی شده است.

به طور نمونه، یک کشیش کاتولیک یک مدل کارگر-مالک (که کارگران مالک شرکت‌اند و از سود آن سهم می‌برند) با عنوان موندراگون در اسپانیا ایجاد کرده است. این شرکت بسیار موفق بوده است و حتی در بحران مالی ۲۰۰۸ هم آسیب ندید. شرکت به قدری قوی شده که هم اکنون ۲۵۶ بنگاه را در اختیار دارد و حتی اقدام به تأسیس بانک و دانشگاه نیز کرده است.^۱

۱. برای اطلاعات بیشتر مراجعه شود به کتاب: احمد علی یوسفی، مبانی و مدل‌های مشارکت مردمی در اقتصاد مقاومتی، نشر مقاومت، ۱۳۹۵.

منبر ششم: سبک زندگی اقتصاد مقاومتی – سبک زندگی متکی بر فرهنگ جهادی

(اقتصادی مقاوم است که مردمش مقاوم باشند لازمه این امر گسترش سبک زندگی اسلامی مبتنی بر فرهنگ جهادی)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: کسی که برای امرار معاش خانواده سخت می‌کوشد، همانند مجاهد در راه خداوند است.^۱

سبک زندگی اقتصادی اسلامی مبتنی بر فرهنگ جهادی

در اقتصاد مقاومتی سبک زندگی باید مبتنی بر فرهنگ جهادی باشد. جهاد یک کلید واژه قرآنی و روایی است که بسیاری از ارزش‌های والای اسلامی در آن نهفته است. لازمه فرهنگ جهادی (الف) سخت‌کوشی، (ب) حرکت در مسیر خدا و (ج) فعالیت برای خدا است. مفهوم جهاد تنها به جنگ و پیکار در کارزار جنگ اختصاص ندارد، بلکه حتی در اقتصاد و فضای کسب و کار هم اسلام از جهاد اقتصادی سخن می‌گوید. این یکی از نقاط برجسته اقتصاد اسلام است که کمتر به آن توجه شده است.

مفهوم گسترده جهاد در آیات و روایات معصومین علیهم‌السلام

هنگامی که در قرآن و روایات از جهاد در راه خدا سخن به میان می‌آید منظور فقط جهاد نظامی^۲ نیست. جهاد در رویکرد اسلامی گستره وسیعی دارد و شامل پشتیبانی مالی جنگ (جاهدوا باموالهم و انفسهم، حجرات: ۱۵)^۳، مبارزه با نفس (جهاد اکبر)، جهاد در علم، سیاست،

۱. بحار الانوار، ج ۱۰۰، باب ۱.

۲. قاتلوا فی سبیل الله: بقره: ۱۹۰.

۳. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ... وَ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ: مومنان کسانی هستند که به خداوند و پیامبرش ایمان دارند، ... و در راه خداوند با مال و جانشان مبارزه می‌کنند (حجرات، ۱۵).

عبادت، فرهنگ‌سازی ارزش‌های اجتماعی و بالاخره جهاد اقتصادی می‌شود.^۱

■ در نگاه قرآن و روایات، علم آموزی نوعی جهاد علمی است؛ حضرت علی علیه السلام: الشَّائِصُ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ جوینده علم همانند مجاهد در راه خدا است.^۲

■ خوب شوهرداری کردن زن، نوعی جهاد اجتماعی است: جهاد المرئه حسن التبعل.

■ عبادت در راه خداوند یک جهاد عبادی است: الصَّوْمُ فِي الْحَرِّ جِهَادٌ؛ روزه در هوای گرم،

جهاد است.^۳

■ ایستادن در مقابل حاکمان جور یک جهاد سیاسی است: قال رسول الله صلى الله عليه و

آله: إِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ إِمَامٍ جَائِرٍ؛ برترین جهاد سخن عادلانه نزد حاکم ستمکار است.^۴

■ مبارزه با نفس هم جهاد است (پیامبر اکرم صلى الله عليه و آله: أَفْضَلُ الْجِهَادِ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْهِ)

■ تلاش و کوشش برای تامین روزی حلال خانواده نیز جهادی اقتصادی است: قَالَ رَسُولُ

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.^۵

معصومین علیهم السلام تلاش کرده‌اند که با توجه به ذهنیت مردم از جهاد و ثواب و آثار مترتب بر آن، جهاد را در مفهوم گسترده آن مطرح کنند. این بدین معنا است که یک مسلمان تیزهوش باید همه فعالیت‌هایش را به جهاد در راه خداوند تبدیل کند، چه زمانی که در با دشمن بیرونی می‌جنگد، چه زمانی که با نفس اماره خود درگیر است، چه زمانی که در خانه شوهرداری

۱. محمد جواد توکلی و سید حمید جوشقانی، جهاد اقتصادی، مبانی، راهبردها و شاخص‌ها، ص ۳۴-۳۰.

۲. بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۷۹.

۳. بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۲۵۷.

۴. کلینی، ج ۵، ص ۶۰.

۵. بحارالانوار، ج ۱۰۰، باب ۱.

می‌کند، چه زمانی که در دانشگاه مشغول تحصیل است، و چه زمانی که در کارخانه مشغول کار و فعالیت اقتصادی است. اسلام سعی می‌کند فرهنگ جهاد و سخت کوشی با نیت الهی و در مسیر مستقیم الهی را در همه عرصه‌های زندگی بشر ترویج نماید. ترویج جهاد در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی موجب تقویت ابعاد معنوی و الهی در زندگی بشر می‌شود و مانع از غرق شدن او در مادیات می‌شود.

جهاد اقتصادی

در روایات ما تلاش برای کسب روزی حلال جهت تامین معاش خانواده به عنوان جهاد معرفی شده است.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: کسی که برای امرار معاش خانواده سخت می‌کوشد، همانند مجاهد در راه خداوند است.^۱

ویژگی‌های جهاد اقتصادی

در جهاد اقتصادی سه ویژگی مهم مطرح است:

- کمیت و کیفیت فعالیت اقتصادی است که باید به شکلی مستمر، خستگی ناپذیر و مداوم باشد؛
- مسیر فعالیت اقتصادی که باید در راه مستقیم مورد پسند خداوند باشد، یعنی کسب روزی حلال و طیب؛
- جهت و نیت فعالیت اقتصادی است که باید برای کسب رضایت الهی باشد؛ یعنی قربه الی الله.

به بیان ساده، جهاد اقتصادی داری سه ویژگی (۱) تلاش مستمر (پرتلاشی)، (۲) فعالیت در راه خدا (خدایی بودن مسیر حرکت) و (۳) تلاش برای خدا (قصد قربت و نیت الهی) است: یعنی

۱. بحار الانوار، ج ۱۰۰، باب ۱.

کار مجدانه و خستگی ناپذیر در راه خدا و برای خدا^۱.

آثار و کارکردهای جهاد اقتصادی

وقتی فعالیت‌های اقتصادی ما رنگ خدایی گرفت، بسیاری از آفت‌های اقتصادی که هم اکنون درگیر آن هستیم از بین می‌رود، کم فروشی از بین می‌رود، کم کاری و عقب انداختن کار مردم از بین می‌رود، رباخواری و رشوه خواری از بین می‌رود. فرهنگ جهادی یعنی همان روحیه تقدس جهاد نظامی وارد عرصه بازار کسب و کار هم می‌شود. امامان معصوم علیه السلام به عنوان مهندسان فرهنگی جامعه اسلامی سعی کرده‌اند از قداست جهاد در اسلام برای مدیریت فرهنگی اقتصاد جامعه نیز استفاده کنند

شکل گیری روحیه جهادی باعث می‌شود که افراد هیچ وقت احساس شکست و سرخوردگی از کار خود نکنند. در فرهنگ اسلامی ما در جهاد به یکی از احدی الحسنین^۲ می‌رسیم یا موفق می‌شویم که اجر می‌بریم و یا موفق نمی‌شویم که باز هم اجر و ثواب در انتظار ماست چون به وظیفه خود عمل کرده‌ایم.

ضرورت اصلاح سبک زندگی اقتصادی

شاید بتوان گفت ریشه اصلاح مسائل اقتصادی بر اساس نگاه اسلام و به تعبیر مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی، در اصلاح فرهنگ اقتصادی، تغییر سبک زندگی مردم، اصلاح الگوی مصرف و توسعه فرهنگ کار و تلاش و تولید ملی است. در یک جمله می‌توان گفت: ریشه اقتصاد مقاومتی در اصلاح سبک زندگی بر اساس الگوی اسلامی و ایرانی است.

۱ - مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرمایند: جهاد اقتصادی الزاماتی دارد؛ اولاً، روحیه‌ی جهادی لازم است؛ یعنی کار را برای خدا، با جدیت و به صورت خستگی‌ناپذیر انجام دهیم، نه فقط به عنوان اسقاط تکلیف، دوم، استحکام معنویت و روح ایمان و تدین در جامعه است.

۲ - توبه، ۵۲.

زمانبر بودن اصلاح سبک زندگی

تغییرات سبک زندگی اقتصادی به واسطه مبتنی بودن بر متغیر پایدار فرهنگ بسیار کند صورت می‌گیرد. برخی از محققان سبک زندگی معتقدند تغییرات یک فرهنگ یا سبک زندگی ممکن است بیش از صد سال طول بکشد. اگر تجمل‌گرایی در یک جامعه‌ای به یک فرهنگ تبدیل شد، به این راحتی نمی‌توان آن را ریشه کن کرد. توجه به این نکته از این جهت مهم است که ما برای ترویج فرهنگ و سبک زندگی اسلامی ایرانی باید صبر و حوصله داشته باشیم و هیچ وقت از کار و تلاش خسته نشویم.

مسئولیت هریک از ما در مقابل شکل‌گیری سبک‌های زندگی غلط

متأسفانه بسیاری از ما از تاثیر رفتارمان بر خانواده‌مان و جامعه غافلیم و با با انفعال در مقابل شکل‌گیری سبک‌های زندگی غلط عملاً آن را می‌پذیریم. وقتی ما یک مهمانی تجملی برگزار می‌کنیم و یا عروسی پر خرجی برای فرزندانم برگزار می‌کنیم، عملاً ما هم داریم به شکل‌گیری یک فرهنگ تجمل‌گرایی کمک می‌کنیم. اسلام به ما می‌گوید هم خودتان بدنبال ترویج سبک‌های زندگی اقتصادی غلط نباشید و هم دیگران را در این زمینه امر به معروف و نهی از منکر کنید. این مورد اخیر که بسیار کم‌رنگ شده است. ما گاهی می‌بینیم که افراد درگیر کم‌فروشی، رباخواری و بسیاری از آفت‌های اقتصادی می‌شوند ولی به آن‌ها تذکر نمی‌دهیم، مقابل آن‌ها نمی‌ایستیم. وقتی این فعالیت‌ها تکرار شد و کسی هم تذکر نداد، این کار کم کم تبدیل به یک فرهنگ می‌شود و در ادامه مقابله با آن بسیار مشکل است.

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ أَجْرِهَا شَيْءٌ: هر کس سنت حسنه‌ای از خود به جای بگذارد، برای او اجر این سنت و اجر عامل به این سنت است. بدون اینکه از اجر انجام دهند آن کاسته شود.^۱

فرهنگ‌سازی را از خانه شروع کنید

فرهنگ‌سازی اقتصادی و اصلاح سبک زندگی را باید از خانه آغاز کرد. همچنین باید فکری هم به حال مدرسه کرد چرا که مدرسه خانه دوم بچه‌ها است و می‌توان از ظرفیت آن برای فرهنگ‌سازی استفاده کرد. در محل کار هم می‌تواند مبلغ اقتصاد مقاومتی بود. هر یک از ما می‌تواند مروج حمایت از تولید ملی باشد، مروج صرفه جویی باشد، مروج کار و تلاش باشد.

مطالبه‌گری عمومی اقتصاد مقاومتی مصداقی از امر به معروف و نهی از منکر

در اسلام امر به معروف و نهی از منکر دایره وسیعی دارد و شامل امور اقتصادی هم می‌شود. هر یک از ما باید در مورد اقتصاد مقاومتی مطالبه‌گری داشته باشیم هم از مسئولان و هم از همکاران‌مان و هم از اقوامان. باید از همه کسانی که می‌توانیم بر آن‌ها اثر بگذاریم این مطالبه‌گری را داشته باشیم. این امر به معروف و نهی از منکر اقتصادی می‌تواند به تصحیح سبک زندگی ما و فرزندان‌مان کمک نماید.

منبر هفتم: الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی

(الگوی کار و تولید در اقتصاد مقاومتی مبتنی بر پرکاری و پرهیز از تنبلی، طلب روزی حلال و طیب و اعتدال در طلب امور مادی است)

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ؛ کسی که زحمت خود را بر دوش دیگران بیفکند و از حاصل زحمات دیگران برخوردار شود، ملعون است.^۱

امام علی علیه السلام: إِنْ الْأَشْيَاءَ لَمَّا ازْدَوَجَتْ ازْدَوَجَ الْكَسَلُ وَالْعَجْزُ فَنَتَبَجَا بَيْنَهُمَا الْفَقْرُ؛ چون کسالت و ناتوانی با هم جمع گردند فقر را به دنبال می آورند.^۲

سه ویژگی الگوی کار و تولید در اسلام

الگوی کار و تولید در اسلام سه ویژگی عمده دارد:

- لزوم تلاش تمام افراد برای تامین معاش و پرهیز از تنبلی (پرکاری و پرتلاشی)؛
- ضرورت حلال و طیب بودن درآمد کسب و کار (روزی حلال و طیب)؛
- اعتدال در کسب و کار و پرهیز از حرص و طمع در مال اندوزی (اعتدال).

ویژگی اول: تلاش برای آبادانی زمین، پرکاری و پرتلاشی

تأکید اسلام بر تولید و کسب و کار

در آیات قرآن و روایات معصومین تأکید زیادی بر تلاش برای آبادانی زمین و افزایش تولیدات و پرکاری شده است. در آیه ۶۱ سوره هود می خوانیم:

هو انشاء کم من الارض و استعمرکم فیها: یعنی خداوند شما را از زمین افرید و آبادانی آن

۱. الکافی، ج ۵، ص ۷۲.

۲. کافی، ج ۵، ص ۸۶.

را به شما واگذار کرد

برای آبادانی زمین باید تلاش و کوشش کرد. این امر با تن پروری و بیکاری سازگار نیست.

کیسه‌های خرما یا درختان آینده

امام باقر علیه السلام فرمود: روزی مردی، امیرمؤمنان علی علیه السلام را سوار بر شتری که کیسه‌ای بر آن بود، دید که عبور می‌کرد، پرسید: ای ابوالحسن علیه السلام این بار چیست؟ آن حضرت در پاسخ فرمود: ماه الف عذق ان شاء الله؛ اگر خدا بخواهد صد هزار درخت خرما. آن مرد تعجب کرد که درخت خرما روی شتر؟

حضرت فرمود که اینها صد هزار دانه خرماست که می‌خواهم بکارم. ایشان آن‌ها را در زمینی کاشت همه آن‌ها به صورت درخت در آمد و حتی یک دانه از هسته آن‌ها تباه نشد و به این ترتیب حضرت در یکی از باغ‌های خود یک نخلستان خرماي صد هزار درختی را پدیدار نمودند.^۱

منفور بودن بیکاری تن پروری در اسلام

در روایات معصومین علیه السلام از انسان بیکار به عنوان ملعون یاد شده است که مورد تنفر خداوند است.

■ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ؛ کسی که زحمت خود را بر دوش دیگران بیفکند و از حاصل زحمات دیگران برخوردار شود، ملعون است.^۲

■ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيُبْغِضُ الْعَبْدَ الْفَارِغَ؛ همانا خداوند، بنده بیکار را دشمن می‌دارد.^۳

■ امام باقر علیه السلام: من بیزارم از کسی که عذرتراشی می‌کند و سراغ کسب و کار

۱. فروع کافی، ج ۵، ص ۷۵.

۲. الکافی، ج ۵، ص ۷۲.

۳. من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۹.

نمی‌رود، و (در خانه) بر پشت دراز می‌کشد و می‌گوید: خدایا! به من روزی عطا کن!؛ و سروریز شدن در اطراف کره زمین (برای کسب و کار را) و درخواست از فضل خدا را وامی‌نهد؛ در حالی که مورچه از خانه‌اش به طلب روزی خارج می‌شود (و روزی‌اش را با تلاش به دست می‌آورد).^۱

دعای فرد بیکار مستجاب نمی‌شود

بیکاری بقدری در اسلام مذموم است که دعای فرد بیکار مستجاب نمی‌شود.

نقل شده که امام صادق علیه السلام از احوال یکی از یارانش به نام عمر بن مسلم، خبر می‌گیرد؛ به حضرت می‌گویند: او به عبادت خدا روی آورده و کار و تجارت را ترک کرده است. امام علیه السلام فرمود: او مگر نمی‌داند که هر کس کار خود را در طلب معاش ترک نماید، دعای مستجابی در پیشگاه الهی نخواهد داشت.^۲

کم ارزش بودن فرد بیکار در نگاه پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله هرگاه به مردی نگاه می‌کرد و از دیدن او خرسند می‌شد، می‌پرسید: شغلی دارد؟ اگر می‌گفتند: نه، می‌فرمود: از چشمم افتاد.^۳ از نگاه امام باقر علیه السلام، مردی که در کار دنیایش کسل و بی‌حال است، در کار آخرتش کسل‌تر خواهد بود.^۴ امام صادق علیه السلام در مورد فرد فقیری که در خانه مشغول عبادت بود و دیگران زندگی‌اش

۱. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: اِنِّیْ اَجِدْنِیْ اُمَقْتُ الرَّجُلَ مُتَعَذِّرَ الْمَکَاسِبِ، فَيَسْتَلْقِیْ عَلٰی قَفَاهُ وَيَقُولُ: اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِیْ، وَیَدْعُ اَنْ یَّتَسَوَّرَ فِی الْاَرْضِ وَیَلْتَمِسَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ، فَالذَّرَّةُ تَخْرُجُ مِنْ حَجْرِهَا تَلْتَمِسُ رِزْقَهَا؛

۲. کافی، ج ۵، ص ۸۴.

۳. رَوٰی ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ص إِذَا نَظَرَ إِلَى الرَّجُلِ فَأَعْجَبَهُ فَقَالَ هَلْ لَهُ حِرْفَةٌ فَإِنْ قَالُوا لَا قَالَ سَقَطَ مِنْ عَيْنِیْ (بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۹).

۴. اِنِّیْ لَا بُغْضَ الرَّجُلِ اَوْ اُبْغِضُ لِلرَّجُلِ اَنْ یَّکُوْنَ کَسَلَانًا [کَسَلَانٌ] عَنْ اَمْرِ دُنْیَاهُ وَ مَنْ کَسِلَ عَنْ اَمْرِ دُنْیَاهُ فَهُوَ عَنْ اَمْرِ اٰخِرَتِهِ اُکْسَلَ (کافی، ج ۵، ص ۸۵).

را تامین می کردند، فرمود: سوگند به خدا کسی که هزینه او را تامین می کند، از او عابدتر است.^۱ روحیه تنبلی و تن پروری در جامعه منجر به افزایش بیکاری و به تبع افزایش فقر^۲ و محرومیت از بهره دنیا و آخرت^۳ می شود.

امام کاظم علیه السلام: ایاک والکسل و الضجر فانهما یمنعانک من حظک من الدنیا و والاخره: بر تو باد که از سستی و تنبلی دوری کنی، همانا این دو موجب محرومیت تو از بهره دنیا و آخرت می گردد.^۴

پرکاری معصومین

علی بن ابی حمزه گوید: امام کاظم علیه السلام را دیدم که مشغول کار و فعالیت در زمین خودش بود به گونه ای که عرق بر بدنش جاری بود به او عرض کردم فدایت شوم دیگران کجا هستند که شما این گونه به زحمت افتادید؟ حضرت فرمودند: ای علی! کسی که بهتر از من و پدرم بود با دست خود در زمین کار می کرد. عرض کردم: او چه کسی بود؟ امام علیه السلام فرمود: رسول خدا امیرالمومنین علیه السلام و پدران من همه بادت خود کار می کردند و البته کار کردن عمل پیامبران و جانشینان آنها و بندگان شایسته خداوند است.

۱. سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ وَ أَنَا عَنْهُ فَقِيلَ لَهُ أَصَابَتْهُ الْحَاجَةُ قَالَ فَمَا يَصْنَعُ الْيَوْمَ قِيلَ فِي الْبَيْتِ يَعْبُدُ رَبَّهُ قَالَ فَمِنْ أَيْنَ قُوَّتُهُ قِيلَ مِنْ عِنْدِ بَعْضِ إِخْوَانِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع وَ اللَّهُ لِلَّذِي يَقُوَّتُهُ أَشَدُّ عِبَادَةً مِنْهُ (کافی، ج ۵، ص ۷۸).

۲. امام علی علیه السلام: إِنَّ الْأَشْيَاءَ لَمَّا اِزْدَوَجَتْ اِزْدَوَجَ الْكَسَلُ وَ الْعَجْزُ فَتَنَجَا بَيْنَهُمَا الْفَقْرُ؛ چون کسالت و ناتوانی با هم جمع گردند فقر را به دنبال می آورند. (کافی، ج ۵، ص ۸۶).

۳. امام کاظم علیه السلام: ایاک والکسل و الضجر فانهما یمنعانک من حظک من الدنیا و والاخره: بر تو باد که از سستی و تنبلی دوری کنی، همانا این دو موجب محرومیت تو از بهره دنیا و آخرت می گردد (همان، ص ۸۵).

۴. همان، ص ۸۵

سخت کوشی امام باقر در گرمای مدینه

محمّد بن منکدر می‌گوید که روزی در هوایی گرم، اطراف مدینه، ابو جعفر محمّد بن علی علیه السلام (امام باقر علیه السلام) را دیدم. وی برای کار کردن از مدینه بیرون آمده بود. با خود گفتم: سبحان الله! بزرگی از بزرگان قریش در چنین هوای گرمی و با چنین حالی در طلب دنیاست، باید نزد وی بروم و او را موعظه کنم. پس به او نزدیک شدم و سلام کردم. وی در حالی که عرق می‌ریخت پاسخ سلامم را داد. پس به او گفتم: آیا بزرگی از بزرگان قریش در چنین هوا و شرایط دشواری به دنبال دنیاست؟! اگر در چنین حالی اجل تو فرا برسد چه خواهی کرد؟ او در پاسخ گفت: اگر در چنین حالتی مرگم فرا برسد، در شرایطی فرا رسیده است که من در حال اطاعت از خداوند هستم؛ چرا که بر اثر این کار و کوشش، خود و خانواده خود را از تو و مردم بی نیاز می‌سازم. من از آن می‌ترسم که مرگم در حالی فرا برسد که به نافرمانی خدا مشغول باشم. محمّد بن منکدر با شنیدن چنین پاسخی، عرض کرد: خدا تو را از رحمت خویش برخوردار سازد، راست گفتی. من خواستم تو را موعظه کنم؛ اما شما مرا موعظه کردی.^۱

نهی حضرت داود از ارتزاق از بیت المال

در حدیث قدسی آمده است: خداوند به داوود علیه السلام وحی کرد: تو بنده خوبی هستی، اما از بیت المال ارتزاق می‌کنی و با دست کسب و کار نمی‌کنی! پس داوود علیه السلام چهل صبح گریه کرد تا آنکه خداوند به آهن وحی کرد که برای بنده من داوود، نرم شو! پس خداوند [بدین گونه] آهن را برایش نرم ساخت، و او [از آن پس شروع به کار کرد، بدین گونه که] هر روز، زرهای درست می‌کرد و آن را به هزار درهم می‌فروخت. پس سیصد و شصت زره درست کرد و آن را به سیصد و شصت هزار [درهم] فروخت و [بدین گونه با کار کردن] از بیت المال بی‌نیاز شد.^۲

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۱۹ و ۲۰.

۲. أَوْحَى اللَّهُ إِلَى دَاوُودَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّكَ نَعِمَ الْعَبْدُ لَوْلَا أَنَّكَ تَأْكُلُ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ، وَلَا تَعْمَلُ بِيَدِكَ شَيْئًا، فَبَكَى دَاوُودُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى الْحَدِيدِ: أَنْ لِنْ لِعَبْدِي دَاوُودَ، فَلَا أَنْ اللَّهُ عَزَّ

بی‌فایده‌گی عبادت متکی بر کار دیگران

در حدیثی آمده است که روزی حضرت عیسی علیه السلام مردی را دید از او پرسید چه می‌کنی؟ عرض کرد به عبادت مشغول هستم. ایشان با تعجب فرمود پس از چه راهی مخارجت را تامین می‌کنی؟ پاسخ داد برادری دارم که مخارجم را می‌دهد حضرت فرمود برادرت از تو عابدتر است!^۱

لزوم مقابله با فرهنگ پشت میز نشینی، شانس و اقبال

متأسفانه در کشور ما فرهنگ پشت میز نشینی خیلی رواج پیدا کرده است. گاهی نوعی فرهنگ شانس و اقبال هم توسط رسانه‌ها ترویج می‌شود. اسلام با فرهنگ شانس و اقبال مخالف است. به همین خاطر قمار در اسلام حرام شده است. افراد باید از کار و کوشش اقتصادی خود به درآمد دست پیدا کنند نه اینکه بر اساس شانس به اقبال درآمدی بادآورده بدست آورند

ویژگی دوم: روزی حلال و طیب

تأکید اسلام بر روزی حلال و طیب

اسلام کسب سود از هر راهی را مجاز نمی‌داند؛ روزی باید حلال و طیب باشد. در رویکرد اسلامی، کسب درآمد با پایمال کردن حقوق دیگران و ارتکاب جرائمی همچون کم فروشی و تقلب مجاز نیست. استفاده از روش‌های نامطلوبی همچون ربا و قمار هم در فضای کسب و کار اسلامی جایی ندارد. حتی اسلام برخی توصیه‌های اخلاقی دارد که فضای تجارت را بسیار اخلاقی می‌کند. دستورات اخلاقی اسلامی بر نگرفتن سود از برادران مومن پس از تامین هزینه

وَجَلَّ لَهُ الْحَدِيدَ، فَكَانَ يَعْمَلُ فِي كُلِّ يَوْمٍ دِرْعًا فَيَبِيعُهَا بِأَلْفِ دِرْهَمٍ، فَعَمِلَ ثَلَاثِمِائَةً وَسِتِّينَ دِرْعًا، فَبَاعَهَا بِثَلَاثِمِائَةٍ وَسِتِّينَ أَلْفًا، وَاسْتَعْنَى عَنْ نَيْتِ الْمَالِ (کافی، ج ۵، ص ۷۴، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۹۸، وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۲).

۱. تنبیهِ الخواطر، ج ۱، ص ۶۵

زندگی، گرفتن سود اندک^۱، و دریافت سود منصفانه در معاملات^۲ منعکس کننده ابعاد اخلاقی کسب و کار در رویکرد اسلامی است.

از طیبات بخورید: فکلوا مما رزقکم الله حلالا طیباً و اشکروا نعمت الله ان کنتم اياه تعبدون.^۳
تولید طیب یعنی تولید پاکیزه

در اصطلاحات قرآنی و روایی، کالایی طیب است که پاکیزه باشد و با طبع افراد سازگار باشد. در مقابل کالای خبیث قرار دارد که ناپاکیزه است و با طبع انسان سازوگار نیست. اسلام به طور نمونه می گوید درآمد حاصل از ربا خبیث و ناپاک است و خداوند به چنین روزی برکت نمی دهد بلکه آن را نابود می سازد: و یمحق الله الربا.

روزی حلال ارزوی همه اولیای الهی

همه خوبان و اولیای الهی از خداوند طلب روزی حلال می کنند. رسول اعظم صلی الله علیه و آله در دعایی که برای توسعه روزی خواندنش را توصیه می کنند، چنین می گویند:
اسئلك باسمک العظیم الاعظم ان ترزقنی رزقا حلالا طیباً.

چه تولیدی طیب است؟

در نگاه اسلامی نه تنها درآمد باید حلال و طیب باشد، بلکه کالای تولیدی هم باید پاکیزه

۱. امام رضا می فرماید: ربح المومن علی المومن ربا، الا ان یشتری منه شیا باکثر من ماه درهم، فیربخ فیه قوت یومه، او یشتری متاعا للتجاره فیربخ علیه ربخا خفیفاً: سود گرفتن مومن از برادر دینی خویش رباست، مگر این که چیزی را به بیش از صدر درهم بخرد. در این صورت، به اندازه خوراک روزانه اش سود دریافت کند یا کالایی را برای فروش بخرد و سود اندکی برای آن بگیرد (بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۰۰).

۲. امام علی علیه السلام: و لیکن البیع سمحاً بموازين العدل و اسعار لا تجحف بالفریقین، من البایع و المبتاع: معامله باید سهل و با رعایت موازین عدالت و قیمت هایی صورت گیرد که به هیچ یک از دو طرف معامله اجحاف نشود (نهج البلاغه، نامه ۵۳).

۳. نحل، ۱۱۴.

باشد. بر اساس بینش اسلامی، تولید طیب تولیدی است که علاوه بر تامین نیازهای واقعی مصرف‌کنندگان، عاری از هزینه‌های قابل اجتناب زیست محیطی، اجتماعی و اخلاقی باشد.^۱ هم‌چنین هنگامی که تولید با استفاده از سرمایه حرام و نامشروع و یا با استفاده از شیوه تولید غیر طیب انجام شود، محصول تولیدی طیب نیست.^۲

نظام اقتصادی اسلام با تأکید بر تولید طیب از طرفی به دنبال تامین خدمات و نیازهای ضروری جامعه است. از سوی دیگر، اسلام کار و تلاش اقتصادی و تولید طیب را وسیله‌ای بر رشد و ارتقای روحی و معنوی افراد تلقی می‌نماید. از این رو، رفتار تولیدی فرد مسلمان بر مبنای تولید طیب، در رویکرد اسلامی وسیله‌ای برای رسیدن به حیات طیبه است.

تولید کالای حلال و طیب باعث افزایش مقاومت اقتصادی

بر اساس نگاه قرآنی اقتصادی طیب و به تبع مقاوم است که در آن افراد در پی روزی حلال‌اند و حتی از اموال شبه‌ناک نیز پرهیز می‌کنند. متأسفانه جامعه امروز ما درگیر بسیاری از کسب و کارهای غیرپاکیزه شده است. گاهی افراد برای کسب سودهای بادآورده انواع تخلفات از جمله کم فروشی، گرانفروشی، رباخواری، و ... را مرتکب می‌شوند.

مال شبه‌ناک دلیل عقب‌ماندگی ما از نگاه آیت‌الله بهجت

آیت الله بهجت می‌فرماید: دلیل عقب‌افتادگی ما این است که اموال شبه‌ناک مصرف می‌کنیم و مال شبه‌ناک ایجاد تردید و شبهه می‌کند.

خوراک حرام خواران در آخرت

از پیامبر اعظم نقل شده که حضرت می‌فرماید گروهی را در معراج دیدم که در برابرشان

۱. محمد جواد توکلی و عباس شفیعی‌نژاد، شاخص تولید خالص داخلی طیب، ص ۴۱.

۲. وَ الْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَ الَّذِي حَبَّتْ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (اعراف: ۵۸).

خوراک‌هایی از گوشت حلال و حرام قرار داشت و آنان گوشت ناپاک را خوردند و گوشت پاک را رها کردند.

پیامبر می‌فرماید از جبرئیل پرسیدم: اینان چه کسانی هستند؟

جبرئیل گفت: اینان کسانی هستند که حرام خوارند.^۱

ویژگی سوم: اعتدال در طلب دنیا

اعتدال در فعالیت اقتصادی

هر چند اسلام تأکید زیادی بر تلاش برای کسب روزی حلال دارد، ولی زیاده‌روی در این زمینه را نمی‌پسندد. اسلام از دنیازدگی و غرق شدن در تجارت و کسب و کار نهی می‌کند. متأسفانه این روزها برخی افراد بقدری غرق در کسب درآمد و سود می‌شوند که مسئولیت‌های دیگر خود از جمله مسئولیت‌های خانوادگی خود را فراموش می‌کنند.

اوقاتن را چهار بخش کنید

به همین دلیل از مسلمانان خواسته شده که اوقات خود را به چهار بخش تقسیم کنند: بخشی را به عبادت خداوند، بخشی را به کسب روزی، بخشی را به معاشرت با دیگران و بخشی را به بهره‌مندی از لذت‌های حلال اختصاص دهند.^۲

۱. ینابیع الحکمه، ص ۳۴۱.

۲. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ سَاعَةً لِمُنَاجَاةِ اللَّهِ وَ سَاعَةً لِأَمْرِ الْمَعَاشِ وَ سَاعَةً لِمُعَاشِرَةِ الْإِخْوَانِ وَ الثَّقَاتِ الَّذِينَ يُعَرِّفُونَكُمْ عُيُوبَكُمْ وَ يُخْلِصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةً تَخْلُونَ فِيهَا لِلذَّائِنِكُمْ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ بِهِذِهِ السَّاعَةُ سَعَى كُنَيْدٍ فِي زَمَانِ خُودِ رَا بِه چهر بخش تقسیم کنید، بخشی را به راز و نیاز با خداوند متعال اختصاص دهید؛ بخشی را هم به تلاش رای کسب روزی اختصاص دهید؛ زمانی هم به معاشرت با برادران و اشخاص مورد اعتمادی بپردازید که شما را از عیب‌هایتان آگاه می‌کنند و زمانی را هم برای لذت‌های حلال قرار دهید که به کمک این بخش است که شما توان گذراندن آن سه بخش را خواهید داشت (تحف العقول، ص ۴۰۹).

نهی اسلام از حرص و زیاده خواهی

یکی از مشکلات فرهنگ کار جامعه امروزی گسترش روحیه حرص و زیاده خواهی است.

طمعکاری نماینده امام کاظم علیه السلام

یکی از اصحاب امام کاظم علیه السلام علی بن حمزه بطائی است که در کتاب‌های روایی ما بسیار روایت دارد. وقتی امام هفتم در زندان بود، مدت زندانی شدن امام هفتم طولانی شد، از هفت سال گفته‌اند تا چهارده سال. تو این مدت طولانی شیعیان وجوهات و پول خمس و وجوهات مختلف را که نمی‌توانستند به امام برسانند به نماینده‌های امام می‌دادند که یکی از نماینده‌های امام کاظم همین علی بن حمزه‌ی بطائی بود. حدود سی هزار دینار طلا پیش او جمع شد. سی هزار دینار طلا مبلغ خیلی زیادی است! حالا با فرض اینکه هر دیناری یک مثقال باشد بیش از سه میلیارد تومان به قیمت الان می‌ارزد. بعد از این که امام علیه السلام در زندان شهید شد و پول‌ها پیش او بود که وقتی امام کاظم علیه السلام بیرون می‌آید به او بدهد و چنین نشد این پول‌ها وسوسه‌اش کرده بود، و زمانی که امام رضا علیه السلام فرمودند باید وجوهات را بیاوری. گفت: نه از کجا معلوم تو امام باشی؟ امام باید بچه داشته باشد. شما بچه نداری پس امام نیستی. امامت ایشان را انکار کرد. و فرقه‌ای بوجود آمد که به نام فرقه‌ی واقفیه معروفند. یعنی تا امام کاظم علیه السلام توقف کردند.

نماینده‌ی امام کاظم بود اما پول پرستی باعث شد که خط امامت را انکار کند!

گفت پرده‌ای ستار از ما بر مگیر باش اندر امتحان ما مجیر

زیاده خواهی عمر بن سعد

داستان عمر سعد در واقعه کربلا بسیار عبرت آموز است، او به طمع دنیا و دستیابی به ملک ری، در مقابل امام حسین شمشیر کشید او کسی نبود که امام حسین علیه السلام را شناسد، بلکه به خوبی او را می‌شناخت و در مرحله اول هم راضی به قبول این مسئولیت نبود؛ اما آنچه که او را بر خلاف عقلش به وادی جنگ با امام حسین علیه السلام کشاند؛ جاه طلبی و ریاست

خواهی بود. این نکته از لابه لای اشعار او هویداست:

عَاثَرَكَ مَلِكُ الرِّیِّ وَ الرِّیُّ رَغْبَتِی
 ام ارجع مذثوما بقتل حسین
 وَ فِی قَتْلِهِ النَّارُ الَّتِی لَیْسَ دُونَهَا
 حجاب و ملک الری قرّة عینی^۱

امام حسین علیه السلام در ملاقاتی که با عمر بن سعد داشت، از او می پرسد: آیا قصد کشتن مرا داری؟

عمر بن سعد در صدد توجیه کار خود برآمده، می گوید: اگر از این گروه جدا شوم، می ترسم خانه ام را خراب کنند!

امام علیه السلام جواب می دهد: من برای تو خانه ای می سازم.

عمر بن سعد بهانه تراشی کرده، می گوید: من بیمناکم که املاکم را از من بگیرند!

امام علیه السلام می فرماید: بهتر از آن را به تو می دهم.

عمر بن سعد این بار نیز بهانه دیگری می آورد. امام حسین علیه السلام در پایان فرمود: مرا می کشی و گمان می کنی که عبیدالله ولایت ری و گرگان را به تو خواهد داد؟ به خدا سوگند که گوارای تو نخواهد بود و این، عهدی است که با من بسته شده است. و تو هرگز به این آرزوی دیرینه خود نخواهی رسید! پس هر کاری که می توانی، انجام ده که بعد از من روی شادی را در دنیا و آخرت نخواهی دید، و می بینم که سر تو را در کوفه بر سر نی می گردانند و کودکان سر تو را هدف قرار داده و به طرف آن سنگ پرتاب می کنند.^۲

عبدالملک مروان از عبادت تا خونریزی

یکی از خلفای اموی شخصی است بنام عبدالملک بن مروان. پنجمین خلیفه ی اموی ست. عبدالملک مروان که زمان امام سجاد علیه السلام خلیفه بود قبل اینکه خلیفه بشود عابد، زاهد،

۱ . مقتل الحسین، مقرّم، ص ۱۹۷.

۲ . سفینه البحار ۶۷۳/۳.

معروف به فقیه، همیشه جایش گوشه‌ای از مسجد بود تا جایی که معروف شده بود به حمامه المسجد یعنی کبوتر مسجد. ما خودمان می‌گوییم فلانی کبوتر حرم است یعنی حرم زیاد می‌راند این کبوتر مسجد بود. دایم در گوشه‌ی مسجد مشغول عبادت و رکوع و سجود بود.

یک موقعی که داشت قرآن تلاوت می‌کرد بهش خبر دادند که پدر تو مروان حکم که خلیفه بود از دنیا رفته و تو اکنون خلیفه شدی. همان‌جا قرآن را بست و گفت هذا فراق بینی و بینک. همین شخصی که این قدر عابد و زاهد بود به جایی رسید که جنایت‌هایی که این فرد انجام داد، جزء لکه‌های ننگین تاریخ خلافت است.

یکی از کارگزارانش حجاج بن یوسف معروف بود که با آدم کشتن اشتهايش تازه می‌شد. وقتی به غذا میل نداشت مخصوصاً دستور می‌داد یکی از شیعیان و علویین را جلویش گردن بزنند و وقتی آن مظلوم در برابر او دست و پا می‌زد اشتهايش باز می‌شد و قهقهه می‌زد و کیف می‌کرد!

حجاج بن یوسف یکی از سیئات همین عبدالملک مروان است که با منجنیق خانه‌ی خدا را خراب کرد. این فردی ست که کبوتر مسجد بود! خودش می‌گفت: من الان به جایی رسیدم، که اگه یک کار خوبی بکنم خوشحال نمی‌شوم و اگر یک کار بد و زشتی بکنم ناراحت نمی‌شم. یعنی یک دل مرده به تمام معنا. خود او می‌گفت یک زمانی بود که مورچه‌ای می‌کشتم وجدانم ناراحت بود، عذاب وجدان داشتم اما الان آدم می‌کشم عین خیالم نیست.

فکر نکنیم که این آدم‌ها یک شبه چنین شده‌اند. خیلی از این‌ها به خاطر رفتارها و سبک زندگی‌ای که انتخاب کردند آرام آرام مسیرشان جدا شد و در یک موقعیت حساس درون‌شان بیرون ریخت.

منبر هشتم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی / پرهیز از حرام و اسراف

قال علی علیه السلام : وَ اللَّهُ مَا كُنْتُ إِلَّا خَفِيفَ الْمُؤْنَةِ كَثِيرَ الْمَعُونَةِ.
 فكلوا مما رزقكم الله حالاً طيباً و اشكروا نعمت الله ان كنتم اياه تعبدون.^۱
 كلوا و اشربوا و لاتسرفوا.

سه مشخصه الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی

از نگاه اسلام الگوی مصرف مطلوب که باعث مقاوم شدن اقتصاد جامعه اسلامی می شود، باید سه ویژگی عمده داشته باشد:

■ حرام خوری نکنیم: اسلام تأکید زیادی بر مصرف روزی حلال و طیب دارد و حرام خواری را موجب از بین رفتن برکت در زندگی و بروز بسیاری مشکلات در زندگی می بیند.

■ اسراف و زیاده روی نکنیم: ما در مصرفمان بسیار اسراف می کنیم، از اسراف در مصرف نان، برنج و میوه گرفته تا اسراف در آب و برق و انرژی. اگر الگوی مصرف ما درست نشود، ما هر چه هم زیاد تولید کنیم، هدر می رود و نه تنها مجبوریم منابع بیشتری را برای تولید استفاده کنیم، بلکه باعث تخریب گسترده محیط زیست و منابع طبیعی هم می شویم، امری که اصلاً مورد رضایت خداوند متعال نیست.

■ کالای داخلی مصرف کنیم: اسلام به جنبه های اجتماعی مصرف ما هم توجه دارد (که باید مستقل روی آن بحث داشته باشیم و در منبر نهم به آن می پردازیم).

مشخصه اول: حرام خواری نکنیم

حرام خواری قاتلان امام حسین

امام حسین علیه السلام در روز عاشورا کوشید تا با نصیحت و موعظه، لشکر عبیدالله بن زیاد را از زشتکاری شان آگاه کند و از ادامه‌ی راهی که در آن لغزیده‌اند، باز دارد؛ اما آنان با غوغا و جنجال، مانع رسیدن صدای امام علیه السلام به گوش خود شدند. امام به آنان کرد و فرمود: ادعواکم الی سبیل الرشاد فمن اطاعنی کان من المرشدين ومن عصانی کان من المهلکین و کلکم عاص لا مری غیر مستمع قولی فقد ملئت بطونکم من الحرام وطبع علی قلوبکم شما را به راه رشد فرا می خوانم؛ هر که اطاعت کند، رستگار است و هر که نافرمانی ام کند، در زمره‌ی هلاک شدگان قرار می گیرد. همه‌ی شما فرمان مرا سرپیچی می کنید، به سخنم گوش فرا نمی دهید؛ البته (حق دارید، چرا که) شکم‌هایتان از حرام پر شده است، در نتیجه خداوند بر دل‌های شما مهر زده است (و هرگز حقایق را درک نمی کنید).^۱

مشخصه دوم: اسراف و زیاده روی نکنیم

مسلمان کثیر المعونه و قليل المونه

انسان باید در حوزه اقتصادی و مالی سعی کند که این ویژگی که امیرالمومنین علی علیه السلام این معلم همیشه‌ی تاریخ در وصف یکی اصحابشان به نام صعصعۀ بن صوحان بیان می کند، آن را الگو قرار دهد آنجا که می فرماید: **وَاللّٰهُ مَا كُنْتُ إِلَّا خَفِيفَ الْمُوْنَةِ كَثِيرَ الْمَعُوْنَةِ** و امام صادق علیه السلام آن را از ویژگی بارز مومن به شمار می آورد. انسان باید سعی کند انسانی کم هزینه و پر معونه (کمک کار دیگران) باشد، این یعنی مصرف کم باشد ولی تولید و بازدهی ات زیاد باشد.

ما بسیار اسراف می‌کنیم

جامعه ما متأسفانه دچار اسراف در همه زمینه‌ها شده است. ما متأسفانه علاوه بر اسراف و تضییع نعمت‌های الهی، کالاهای طیب را کمتر استفاده می‌کنیم و کالاهای مضر را بیش از حد استفاده می‌کنیم. نگاهی به آمارها وضعیت بد ما را نشان می‌دهد:

■ مصرف کم کالاهای مفید: یک سوم جهان تخم مرغ مصرف می‌کنیم، نصف متوسط جهانی لبنیات مصرف می‌کنیم،

■ مصرف زیاد کالاهای مضر: چهار برابر مصرف جهانی نوشابه می‌خوریم، دو برابر متوسط جهانی نمک می‌خوریم، بیش از دو برابر مصرف جهانی کره مصرف می‌کنیم،

■ زیاده‌روی در مصرف: سه برابر متوسط جهانی برق مصرف می‌کنیم، حدود دو برابر میانگین جهانی بنزین مصرف می‌کنیم، هدر رفت آب در کشور ما بسیار زیاد است.^۱

تبدیل شدن مصرف گرایی به یک فرهنگ مطلوب

نتایج یک مطالعه علمی در زمینه فرهنگ مصرفی در ایران نشان می‌دهد که نزدیک به ۷۰ درصد از پاسخ‌دهندگان معتقد بودند که افرادی که در سال ۱۳۶۵ با ماشین‌های گران و وسایل شیک بیرون می‌آمدند، چندان مورد احترام نبودند؛ اما این ارزش در سال ۱۳۷۱ تغییر کرده و بیشتر مردم (۶۲ درصد) برای این گونه افراد، احترام زیادی قائل‌اند.^۲

اسراف به معنای خروج از اعتدال

در منابع دینی به شدت از اسراف یعنی اتلاف منابع و زیاده‌روی در مصرف نهی شده است. در قرآن داریم چند نکته در مورد اسراف کنندگان آمده است:

۱. رک: محمد جواد توکلی، خاکریز اقتصادی، خوانشی بر اقتصاد مقاومتی، ص ۸۷.

۲. فرامرز رفیع پور، توسعه و تضاد، ص ۱۶۸.

- محبوب نبودن خداوند: خداوند مسرفان را دوست ندارد؛ و لاتسرفوا نه لایحب المسرفین.^۱
- هلاک شدن مسرفان: خداوند می‌فرماید ما مسرفین را هلاک کردیم؛ و اهلکنا المسرفین.^۲
- جهنمی شدن مسرفان: ان المسرفین هم اصحاب النار: مسرفان اهل جهنم‌اند.^۳ خداوند مسرفان را دوست ندارد؛ و لاتسرفوا نه لایحب المسرفین.^۴
- اسراف به معنای مصرف نکردن نیست، بلکه اسراف به معنای خروج از اعتدال است. رسول گرامی اسلام در روایتی می‌فرماید اینکه شما وقتی اشتهای ناداری غذا بخوری این مصداقی از اسراف است.
- رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: إِنَّ مِنَ السَّرَفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّ مَا اشْتَهَيْتَ؛^۵ از جمله اسراف آن است که هر چه دلت می‌خواهد بخوری یعنی زیاده‌خواهی و پرخوری کنی.

اسراف به معنای مصرف نکردن نیست

امام صادق علیه السلام می‌فرماید اسراف به این معنا نیست که شما لباس‌های زیادی داشته باشی بلکه به این معنا است که لباس را نادرست استفاده کنی، حضرت می‌فرماید اگر لباس مهمانی‌ات را در خانه پیوشی این کار اسراف است إِنْمَا السَّرْفُ أَنْ تَجْعَلَ ثَوْبَ صَوْنِكَ ثَوْبَ بَذْلَتِكَ: اسراف آن است که لباس (بیرون از خانه) که تو را (در برابر دیدگان مردم) حفظ می‌کند را لباس راحتی و کار خود قرار دهی و از آن استفاده بی‌جا کنی.^۶

۱. انعام، ۱۴۱؛ اعراف، ۳۱

۲. انبیاء، ۹.

۳. غافر، ۴۳.

۴. انعام، ۱۴۱؛ اعراف، ۳۱.

۵. کنز العمال ۷۳۶۶.

۶. کافی، ج ۶، ۴۴۱.

اسراف در سیب نیم خورده

چند نفر از دوستان و آشنایان در خانه امام رضا علیه السلام مهمان بودند. امام از اتاق بیرون آمد. دقایقی سپری شد. مهمان‌ها منتظر برگشتن امام بودند و از دیر کردن ایشان نگران شدند. امام بیرون ایستاده بود و وارد اتاق نمی‌شد.

یکی از مهمانان پرسید: سرورم! چرا داخل نمی‌شوید؟ چیزی شما را ناراحت کرده است؟

امام سیب نیم‌خورده‌ای را نشان داد و گفت: این میوه را چه کسی این گونه خورده؟

یکی از مهمانان با شرمندگی گفت: مولایم! از شما عذر می‌خواهم، این سیب را من خورده‌ام.

امام رو به او کرد و فرمود: چرا اسراف می‌کنی؟ چرا قدر نعمت‌های خدا را نمی‌دانی و به آن بی‌اعتنایی، مگر نمی‌دانی که خدا اسراف‌کاران را به سختی عذاب می‌دهد؟

امام با مهمانان به اتاق برگشت. وقتی همه در جای خود نشستند، امام را به آن‌ها کرد و فرمود: دوستان من! وقتی به چیزی نیاز ندارید، بیهوده آن را تلف نکنید و اگر خودتان به آن احتیاج ندارید به کسی بدهید که به آن نیازمندند.^۷

اسراف حتی یک دانه برنج را دست کم نگیریم

شما اگر فقط هر کدام از مردم کشورمان روزی فقط یک دانه برنج را دور بریزند با جمعیت ۸۰ میلیونی آن هم یک دانه می‌شود ۸۰ میلیون دانه برنج، هر ده دانه برنج حدوداً یک گرم است و هر هزار دانه یک کیلو گرم است حالا حساب کنید هشت تن برنج در روز ۲۴۰ تن در ماه و ۲۸۸۰ تن در سال در ازای دور ریختن یک دانه برنج به هدر می‌رود حال نگاه کنید در موقع آبکش کردن یا پختن و یا در وعده‌های مختلف چند دانه برنج اسراف می‌شود؟

زیاده طلبی انسان حدی ندارد

ما اگر در دام مصرف طلبی گرفتار شویم، نهایتی برای آن تصور نمی‌شود. بر اساس مقتضای برخی روایات مال و زینت‌های دنیا همانند آب شور دریا است هر چه که انسان بیشتر از آن بنوشد، تشنه‌تر می‌شود.

بعد از انقلاب سطح امکانات در دسترس مردم بالا رفت ولی به میزان بیشتر سطح توقعات بالا رفته است. به همین خاطر علی‌رغم افزایش رفاه، سطح رفاه ذهنی یا رضایت ما از وضعیت مان تنزل یافته است.

امیر مؤمنان علی علیه السلام قناعت را نعمتی خدادادی می‌داند و می‌فرماید: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ أَلْهَمَهُ الْقَنَاعَةَ أَلْهَمَهُ الطَّاعَةَ وَ حَبَّبَ إِلَيْهِ الْقَنَاعَةَ فَكَتَفَى بِالْكَفَافِ وَ اكْتَسَى بِالْعَفَافِ؛ هر گاه خدا بخواهد به بنده‌ای خیر دهد، قناعت را به او الهام می‌کند. چنین بنده‌ای به قدر کفاف، بسنده می‌کند و با لباس عفاف، خود را می‌پوشاند؛ یعنی چشم به مال دیگران نمی‌دوزد و دست به‌سوی دیگران دراز نمی‌کند.

بنابراین قناعت و اقتصاد واقعی به معنای مصرف به مقدار کفایت است که مهمترین عامل در ایجاد آسایش پایدار و راحتی دانسته شده است. مردم جامعه باید تفکر خود را نسبت به مصرف تغییر دهند و از مصرف‌گرایی و ریخت‌وپاش غیر ضروری در همه موارد خودداری کنند.

ساده زیستی امام خمینی

حجت‌الاسلام رحیمیان می‌گوید: حضرت امام (ره) در طول مدتی که در نجف اشرف اقامت داشت، در خانه‌ای محقر و فرسوده، در خم یکی از کوچه‌های شارع الرسول، همچون صدها طلبه معمولی اجاره‌نشین بود و در جماران هم ساختمان قدیمی که حدود هفتاد متر زیر بنا داشت، اجاره کرده بود.^۲

۱. تنصیف الغرر الحکم و دررالکلم / ۳۹۱.

۲. ماهنامه جامعه شماره ۹۳/۹۳.

حجت‌الاسلام ناصری می‌گوید: حضرت امام به نوع غذا اهمیت نمی‌داد. ایشان خیلی به نان و پنیر و چای علاقه داشت که اغلب نیز خود سماور را روشن می‌کرد و سحری می‌خورد. آن شبی که ما را از کویت برگرداندند، به هتلی رفتیم؛ در آنجا به امام اصرار کردیم که اجازه بدهد برایشان غذا بیاوریم، اما ایشان قبول نکرد.

یکی از یاران امام (ره) نیز می‌گوید: حضرت امام زمانی که در بیمارستان قلب بستری بود... منزلی برایش تهیه شده بود که بسیار معمولی بود؛ مدتی که گذشت امام فرمود: این منزل مناسب من نیست، من باید از اینجا بروم. بروید منزلی مثل خانه پدر (خشت و گلی) برایم پیدا کنید و الا به قم می‌روم. تنها اشکال آن منزل این بود که ظاهرش سنگ شده بود.^۱

زندگی خود را با پایین‌تر از خودتان مقایسه کنید

برای این که بتوان صفت قناعت را در خودمان ایجاد کنیم، یک راهش این است که به پایین‌تر از خودمان نگاه کنیم نه به افراد بالاتر از خودمان. این مضمون روایت امام باقر علیه السلام است که می‌فرماید: *أَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ دُونُكَ وَلَا تَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكَ فَيَأْخُذُ بِكَ، فَإِنَّ ذَلِكَ أَقْنَعُ لَكَ بِمَا قُسِّمَ لَكَ*: در قدرت و تمکن مالی همواره به پایین‌تر از خود نگاه کن نه به بالاتر، زیرا چنین کاری تو را به‌روزی خود قانع‌تر می‌سازد.^۲

علّت این سفارش حکیمانه آن است که مؤمن به سطح زندگی معمولی، بسنده کند و اگر بخواهد به بالادست خود بنگرد، هیچ‌گاه در کیفیت زندگی توقف نخواهد کرد؛ مگر اینکه خود، برترین مرفه جهان گردد و چنین چیزی به مصلحت او نیست.

ساده‌زیستی علما

در مورد ساده‌زیستی آیت‌الله العظمی وحید بهبهانی نقل شده است که: لباس‌هایش کرباس و تابدار بود و غالباً آن‌ها را همسرش مهیا می‌کرد و می‌بافت... در مدت عمر به جمع زخارف

۱. همان.

۲. بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۹۸.

دنیوی توجهی نداشت. کناره گیری از زراندوزان شیوه او بود. از معاشرت آن‌ها خودداری می‌کرد و با مستمندان نشست و برخاست می‌نمود. وقتی که یکی از پسرانش برای همسرش لباس فاخری تهیه کرده بود، ایشان او را مورد عتاب قرار داد و فرمود: اگرچه استفاده از نعمت‌های خدا حرام نیست، ولی حداقل کاری که من و خانواده‌ام می‌توانیم انجام دهیم این است که با مردم فقیر همدردی کرده و همانند آن‌ها زندگی کنیم گرچه قدرت بر خرید هر چیزی را داریم.

حرص و طمع عمر سعد عامل انحطاط او

امام حسین علیه السلام عمرو بن قرظه بن کعب انصاری را سوی عمر سعد فرستاد و فرمود می‌خواهم با تو صحبت کنم، امشب میان لشکر من و لشکر خودت با من دیدار کن. عمر سعد با بیست سوار به سوی آن حضرت رفت و امام حسین علیه السلام نیز با همین شمار آمد. وقتی به هم رسیدند، امام حسین علیه السلام از یاران خود خواستند تا از وی کناره بگیرند و تنها حضرت عباس علیه السلام و حضرت علی اکبر علیه السلام با وی باقی بمانند. عمر سعد نیز به یارانش فرمان داد تا از او کناره بگیرند و پسرش حفص و غلام او به نام لاحق با وی ماندند. آنگاه امام حسین علیه السلام فرمودند: وای بر تو ای پسر سعد! آیا از خدایی که بازگشت تو به سوی اوست، نمی‌ترسی که با من بجنگی! تو نسبت مرا با رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌دانی. دشمنانم را رها کن و با من باش. من تو را به خدای عزوجل نزدیک می‌کنم. عمر سعد گفت: ای اباعبدالله! بیم دارم که خانه‌ام ویران شود! امام حسین علیه السلام فرمودند: من آن را برایت می‌سازم. گفت: می‌ترسم املاکم گرفته شود! امام حسین علیه السلام فرمودند: من بهتر از آن را از اموال خود در حجاز به تو می‌دهم. گفت: خانواده‌ای دارم که بر آنان بیمناکم! فرمودند: من سلامت‌شان را تضمین می‌کنم. عمر به هیچ یک از این‌ها پاسخی نداد و امام حسین علیه السلام از نزد او بازگشت، در حالی که می‌فرمود: تو را چه شده است؟! خداوند هر چه زودتر سرت را در رختخواب ببرد و در آن روزی که تو را محشور سازد نبخشاید! به خدا سوگند من امیدوارم که تو از گندم عراق جز اندکی نخوری.^۱

۱. الفتوح ۵، ۱۶۴-۱۶۶، به نقل از رویدادهای کربلا، جلد ۴.

منبر نهم: الگوی مصرف در اقتصاد مقاومتی / حمایت از تولید ملی

و لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا.^۱

الذين يتخذون الكافرين اولياء من دون المؤمنين ايتغون عندهم العزه فان العزه لله جميعا.^۲

مولفه اول: مبانی دینی حمایت از تولید ملی

حمایت از تولید ملی کمک به عزت جامعه اسلامی

اسلام به جنبه‌های اجتماعی فعالیت‌های اجتماعی نیز اهمیت می‌دهد. اگر مصرف ما باعث تضعیف اقتصاد جامعه اسلامی شود، چنین مصرفی مطلوب نیست. در مقابل، اگر مصرف ما باعث تقویت اقتصاد نظام اسلامی شود، گام برداشتن در این مسیر مطلوب است. در برخی از برهه‌ها علمای ما زمانی که احساس کردند استقلال جامعه اسلامی در خطر است، خودشان در مصرف کالاهای داخلی پیشقدم شده‌اند و حتی گاهی حکم به تحریم کالاهای خارجی داده‌اند.

چرا شتران را به هارون کرایه دادی؟

برخورد امام کاظم با یکی از یارانش به نام صفوان ابن حکم حاوی نکات درس آموزی در زمینه عدم کمک به اقتصاد اجانب است. نقل شده که صفوان شتران زیادی داشت که از کرایه دادن آن‌ها معیشت و زندگی خود را می‌گذراند. روزی خدمت امام موسی کاظم رسید. آن حضرت به او فرمود همه چیز تو خوب است جز یک چیز؟ صفوان پرسید فدایت شوم آن چیست؟

حضرت فرمود این که شتران خود را به این مرد (یعنی هارون خلیفه عباسی) کرایه می‌دهی.

۱. نساء، ۱۴۱.

۲. نساء، ۱۳۹.

صفوان گفت من از روی حرص و شکم سیری چنین نمی‌کنم چون او به حج رفته بود به او کرایه دادم خودم هم با او نمی‌روم بلکه غلامم را همراه او می‌فرستم.

حضرت فرمود: آیا از او کرایه طلب داری؟

صفوان گفت: آری

امام فرمود آیا دوست داری او زنده بماند تا کرایه به تو برسد

صفوان گفت آری

حضرت فرمود: کسی که بقای آن‌ها را دوست داشته باشد، از آنان خواهد بود و هر کس از آنان باشد، جایگاهش در جهنم است

صفوان پس از این گفتگو با حضرت تمام شترانش را فروخت. وقتی این خبر به هارون الرشید رسید از او پرسید چرا شترهایت را فروختی؟ صفوان گفت چون پیر و فرتوت شده بودم. هارون گفت می‌دانم که به اشاره موسی بن جعفر این کار را کردی؛ اگر حق مصاحبت با من نبود، ترا می‌کشتم.^۱

یکی از نکات قابل استفاده از این روایت این است که تعامل اقتصادی که موجب تقویت دشمنان جامعه اسلامی شود، مذموم است. شاید مصداق امروزی این امر خرید کالا از کشورهایی است که با تحریم اقتصادی به اقتصاد کشور آسیب می‌زنند.

مولفه دوم: چرا باید از تولید ملی حمایت کنیم؟

مشکل کمبود تقاضای صنایع داخلی

مطالعات انجام گرفته در مورد صنایع داخلی نشان می‌دهد که یکی از تنگنایی که تولیدکنندگان داخلی با آن مواجه‌اند کمبود تقاضا است. به واسطه هجوم کالاهای وارداتی و

قچاق به کشورمان، بسیاری از تقاضاها به سمت این کالاها می‌رود. گذشته از آن که تمایل زیاد مردم به کالای خارجی هم باعث می‌شود که اقبالی به کالای داخلی نشود.

کوچک نشمردن خرید حتی یک خودکار ایرانی

ما گاهی تصور می‌کنیم که با خرید مثلاً یک خودکار ایرانی تحولی در اقتصاد کشور اتفاق نمی‌افتد. این در حالی است که اگر ما همه‌مان خودکار ایرانی بخریم، برای جوانان کشورمان کار ایجاد می‌کنیم. در سال‌های اخیر پس از این که فرهنگ‌سازی در مورد خرید خودکار داخلی شد، برخی مارک‌های داخلی قوت گرفتند و الحمدلله تولید این کارخانه‌های داخلی زیاد شده است. همین مسأله در مورد لوازم التحریر داخلی به خصوص دفتر ایرانی در حال رخ دادن است که نیازمند حمایت همه‌جانبه مردم است.

توانایی تولیدکنندگان برای تولید محصولات مرغوب

با توجه به ظرفیت‌های بالای منابع انسانی، و منابع طبیعی کشور تولیدکنندگان ما قادرند که محصول با کیفیت تولید کنند. ما هر وقت از تولیدکنندگان داخلی حمایت مناسبی کردیم، نتیجه آن را گرفتیم. نمونه آن را می‌توانیم در حمایت از صنایع نظامی ببینیم. وقتی از صنعت نانو حمایت کردیم، پیشرفت‌هایی خوبی کردیم. وقتی در صنعت نفت به تولیدکنندگان داخلی اعتماد کردیم، پیشرفت‌های خوبی داشتیم.

لزوم تقویت فرهنگ کار برای افزایش کیفیت کالاهای ایرانی

وقتی می‌گوییم باید از تولید ملی حمایت کنیم، منظورمان این نیست که همواره کالای نامرغوب استفاده کنیم. این کار برای این است که به تولیدکننده داخلی کمک کنیم که بتواند کیفیت محصولش را ارتقا دهد.

ما همان‌گونه که باید مصرف کالای داخلی را فرهنگ‌سازی کنیم، باید اتقان عمل در میان تولیدکنندگان داخلی را هم فرهنگ‌سازی کنیم. تولیدکنندگان ما هم باید تلاش کنند که مرتب

کیفیت محصولات داخلی را بالا ببرند.

اسلام بر اتقان در عمل تأکید زیادی دارد. روایت شده که معصومان علیه السلام حتی تأکید کرده‌اند که اگر شما می‌خواهید برای مردگان تان قبر هم بکنید، قبر را محکم و مستحکم بسازید.^۱

مولفه سوم: سیره عملی علما در حمایت از تولید ملی

حمایت همیشگی علما از تولید ملی

در طول تاریخ شیعه، علما همواره پشتیبان صنعتگران و تولیدکنندگان ملی بودند. در هنگام نفوذ انگلستان در ایران، علمای شیعه چه در نهضت تحریم تنباکو و چه در ماجرای شرکت اسلامی به صورت همه جانبه از تولیدات داخلی حمایت کردند. سایر علما نیز همواره حامی تولیدات ملی بودند تا کشور بتواند در مقابل بیگانگان بایستد.

نهضت تحریم تنباکو

میرزای شیرازی با صدور فتوای تحریم تنباکو عملاً در مقابل استعمار شرکت‌های انگلیسی به خصوص شرکت معروف رژی در ایران که بازار تنباکو را در انحصار خویش داشت، ایستاد. حکم تحریم تنباکو، به واسطه‌ی وسعت نفوذ این مرجع بزرگ و حکم شدید و بی‌سابقه مبنی بر حرمت و در حکم محاربه با امام زمان بودن، جریان ساز و تحول‌آفرین شد و نقطه‌ی عطفی در مبارزات علیه استعماگری‌های بیگانگان در کشور که عمدتاً از طریق واردات در پی ضربه زدن به اقتصاد کشور بودند به حساب آمد، به‌طوری که تا قبل از آن شاید اشکالات و پیامدهای معامله با اجانب و بیگانگان و سلطه‌ی اقتصادی ایشان بر سرزمین چندان بر عموم مردم روشن و واضح نبود و در موارد بسیاری نیز دولت وقت با این معاملات همراهی می‌کردند. اما صدور این فتوا هم دخالت شریعت در برابر سلطه‌ی بیگانگان را در امور اقتصادی نشان داد و هم راه را بر مظاهر

و عرصه‌های دیگر تهاجم اقتصادی بیگانگان و سلطه‌ورزی ایشان در این کشور مسدود نمود. سه سال قبل از این فتوا نیز در سؤال و جوابی که بین شهید شیخ فضل‌الله نوری و میرزای بزرگ شیرازی در مورد سد نفوذ اقتصادی اجانب و بلاد کفر در آن زمان به‌ویژه روس و انگلیس از طریق تحریم مواردی چون قند و چایی و غیره، صورت پذیرفته بود، ایشان آن‌را از باب سیاست و مصالح عامه برشمرده و تکلیف اصلی را بر دوش دولت و مسلمانان صاحبان نفوذ دانسته بودند و مردم را به تحریم کالاهای بیگانه تشویق کردند.

شکل‌گیری شرکت اسلامیة در دوران قاجار

شرکت اسلامیة پس از قیام تنباکو و بروز فواید آن، توسط آقا نجفی اصفهانی، آقا نورالله و میرزا ابوالقاسم زنجانی به همراهی جمعی از بازرگانان در سال ۱۳۱۶ ق. ۱۸۹۷ م. با هدف تأمین منسوجات مورد نیاز مردم ایران و مقابله با وابستگی به خارج در اصفهان تأسیس شد. در ماده ۲۱ و ۲۴ اساس نامه این شرکت آمده:

این شرکت به کلی از داد و ستد متاع خارجه ممنوع است. فقط همّ خود را صرف ترقی متاع داخله و آوردن چرخ اسباب و کارخانه مفیده نمود و حمل متاع داخله را به خارجه بر حسب اقتضاء و به موقع خود در کشیدن راه شوسه و آهن اقدام خواهد کرد. (ماده ۲۱)

تمام اجزاء از رئیس و مرئوس و امنای شرکت حسب الشرط مجبورند لباس خود را از منسوجات و متاع داخله مصرف رسانند (ماده ۲۴)

شعب این شرکت به سرعت در سایر شهرها و حتی در خارج ایران افتتاح شد. علما و مراجع بزرگ شیعه از جمله آخوند خراسانی، سید محمد کاظم یزدی، سید صدر الدین عاملی در تأیید و تشویق این فعالیت فتاوی و اعلامیه‌های ترویجی بسیاری صادر نمودند. آخوند خراسانی در حمایت از این شرکت می‌پردازد و در نامه‌ای به مظفرالدین شاه می‌نویسد:

چه بسیار شایسته است که اعلیحضرت شاهنشاه اسلامیان پناه، بذل مرحام ملوکانه در مشیت این شرکت اسلامیة که خشنودی حضرت امام عصر ارواح العالمین له الفداء و ترویج ملت بیضاء

و تقویت دولت عظمی... است، خواهند فرمود، خود آن وجود اقدس در لبس البسه مصنوعه اسلامیة مقدم و به صدور امر ملوکانه در مساعدت این مطلب مهم وزرای عظام و اولیای فخام دولت ابدمدت را مفتخر فرمایند. و بر عموم رعایا و قاطبه مسلمین لازم است به مقتضای الناس علی دین ملوکهم تأسی و متابعت نمایند و خلع لباس ذلت را از خود بلبس لباس عزت البسه اسلامیة صاحب شرع را خوشنود دارند (کهن جامه خویش پیراستن/ به از جامه عاریت خواستن. در روزنامه ثریا آمده است که وقتی پارچه‌های شرکت اسلامیة وارد نجف می‌شود، مراجع و علما جمع می‌شوند و لباس ساخت دست مسلمان‌ها را می‌پوشند و می‌گویند ما به این لباس داخلی افتخار می‌کنیم.^۱

میزان تولیدات این شرکت به قدری گسترش یافته بود که یکی از روزنامه‌های انگلیس، رشد آن را سکنه منافع انگلیس در اصفهان و بلکه کل منطقه خلیج فارس اعلام نمود.^۲ وزیرمختار انگلستان در نامه‌ای به امین‌السلطان حاکم اصفهان از دخالت علما در امور اقتصادی شکایت کرد و آن را مغایر با توسعه شرکت‌های خارجی در این شهر دانست^۳ تاسیس این شرکت باعث اشتغال بیش از هزار نفر در شهر اصفهان گردید. این شرکت حتی درصدد حصول امتیاز ساختن راه آهن محوطه اصفهان برآمد.

حمایت علمای اصفهان از تولید ملی

حدود ۱۵۰ سال (سال ۱۳۲۴ قمری) قبل علمای اصفهان در حمایت از شرکت اسلامیة دست به صدور اعلامیه‌ای زدند که در آن مصرف لباس خارجی، نماز خواندن بر مرده با کفن خارجی، نشستن بر سفره‌های تجملی، احترام به استعمال کنندگان مواد مخدر را بر خود ممنوع کردند. متن این بیانیه جالب و قابل توجه است:

بعد از تسبیح و تحمید؛ این خدام شریعت مطهره با همراهی جناب رکن الملک متعهد و ملتزم

۱. همان.

۲. موسی نجفی؛ اندیشه تحریم و خودباوری؛ ص ۱۲۸-۱۲۹.

۳. پیمان رهبری، شرکت اسلامیة، نماد اقتصاد مقاومتی.

شرعی شده‌ایم که مهما ممکن (تا حد امکان) بعد ذلک تخلف ننماییم، فعلا پنج فقره است:

■ **اولا:** قبالات و احکام شرعیه، از شنبه به بعد باید روی کاغذ ایرانی بدون آهار نوشته شود. اگر بر کاغذهای دیگر نویسند، مهر ننموده و اعتراف نمی‌نویسیم. قبالة و حکمی هم که روی کاغذ دیگر نوشته بیاورند و تاریخ آن بعد از این قرارداد باشد، امضا نمی‌نماییم. حرام نیست کاغذ غیر ایرانی و کسی را مانع نمی‌شویم، ماها با این روش متعهدیم.

■ **ثانیا:** کفن اموات اگر غیر از کرباس و پارچه اردستانی یا پارچه دیگر ایرانی باشد، متعهد شده‌ایم، بر آن میت ماها نماز نخوانیم. دیگری را برای اقامه صلوٰه بر آن میت بخواهند، ماها را معاف دارند.

■ **ثالثا:** ملبوس مردانه جدید که از این تاریخ به بعد دوخته و پوشیده می‌شود، قرار دادیم مهما ممکن هر چه بدلی آن در ایران یافت نمی‌کنیم و حرام نمی‌دانیم لباس‌های غیر ایرانی را، اما ماها ملتزم شده‌ایم حتی المقدور بعد از این تاریخ ملبوس خود را از نسج ایرانی بنماییم تا بعین ماها نیز کذلک و متخلف توقع احترام از ماها نداشته باشد. آنچه از سابق پوشیده داریم و دوخته، ممنوع نیست استعمال آن.

■ **رابعا:** میهمانی‌ها بعد ذلک، ولو اعیانی باشد، چه عامه چه خاصه، باید مختصر باشد؛ یک پلو و یک چلو و یک خورش و یک افشیره. اگر زائد بر این کسی تکلف دهد، ما را به محضر خود وعده نگیرد. خودمان نیز به همین روش میهمانی می‌نماییم؛ هر چه کمتر و مختصرتر از این تکلف کردند، موجب مزید امتنان ماها خواهد بود.

■ **خامسا:** وافوری و اهل وافور را احترام نمی‌کنیم و به منزل او نمی‌رویم؛ زیرا که آیات باهره (ان المبذرين كانوا اخوان الشياطين - و لا تسرفوا ان الله لا يحب المفسرين - و لا تلقوا بايدكم الى التهلكه) و حديث (لا ضرر و لا ضرار) ضرر مالی و جانی و عمری و نسلی و دینی و عرضی و شغلی آن محسوس و مُسری است و خانواده‌ها و ممالک را به باد داده. بعد از این هر که را فهمیدیم وافوری است، به نظر توهین و خفت می‌نگیریم.^۱

این بیانیه به امضای علمای برجسته‌ای هم‌چون آیت الله حاج آقا نورالله، حسین بن جعفر الفشارکی، حجت الاسلام آقانجفی، شیخ مرتضی اژه، آقا میرزا محمد تقی مدرس و حاجی سید محمد باقر بروجرودی رسیده است.

از دکمه خارجی برای لباس استفاده نکنید

فرزند مرجع بزرگ جهان تشیع حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره) نقل می‌کند: یکی از خصوصیات عملی آیت الله مرعشی نجفی این بوده که معظم‌له هیچ وقت از لباس‌های خارجی استفاده نکرده و این روش را مبارزه با استکبار می‌دانست و حتی موقعی که خیاط می‌خواست از دکمه خارجی برای لباس وی، استفاده کند، آقا اجازه نداد و از قیطان به جای دکمه در لباسش استفاده می‌کرد.

حمایت آیت الله ملاحسینقلی همدانی از تولید ملی

آیت الله العظمی آخوند ملا حسینقلی همدانی (ره) یکی از بزرگترین عارفان عصر حاضر است که ده‌ها نفر از خرمن علم و معرفت ایشان خوشه برچیده و خود به یکی از بزرگان عرفان اسلامی تبدیل شده‌اند. گرچه آن بزرگوار در زمینه عرفانی شناخته شده‌اند اما در زمینه سیاسی نیز صاحب نظر و عمل بوده‌اند که متأسفانه بدانها پرداخته نشده است.

آیت الله سید عبدالحسین لاری که خود نیز از علمای مبارز معاصر است، روش و منش استادش آخوند همدانی را چنین نقل می‌کند: او از کلیّه مجلوبات از بلاد کفره اجتناب می‌فرمود و قند و چای و دخانیات را استعمال نمی‌کرد. آن عارف سالک مکرّر می‌فرموده که من راضی نیستم کسی به حوزه درس من حاضر شود مگر آن که متقی باشد یا مجاهد و بر اثر این اعلام تهدیدآمیز بعضی از آقایان حضور در مجلس درس وی را ترک کردند.

حضرت امام خمینی (ره) رهبر کبیر انقلاب اسلامی درباره شهید آیت الله سید حسن مدرس می‌فرمایند: در آن وقت لباس کرباس ایشان زبان‌زد بود؛ کرباسی که باید از خود ایران باشد می‌پوشید

ماجرای ضحاک بن عبدالله در کربلا

ضحاک، به همراه مالک بن نضر ارجبی به حضور امام حسین علیه السلام رسید، این دیدار ظاهراً در کربلا صورت گرفت، امام پس از خوشامدگویی، سبب حضورشان را جویا شد، آنان در پاسخ گفتند: برای عرض سلام خدمت رسیدیم و از خدا عافیت و سلامت شما را خواستاریم، مردم برای جنگ با شما جمع شده‌اند! نظر شما چیست؟

امام پاسخ داد: حسبی الله و نعم الوکیل؛ خدا مرا کفایت می‌کند و چه نیکو و کیلی است.

آن دو برای امام دعا کردند، آن گاه حضرت فرمود: چرا مرا یاری نمی‌کنید؟ مالک بن نضر با بیان این جمله که: من مقروض هستم و عیال دارم، دعوت امام را رد کرد و رفت.

ضحاک بن عبدالله نیز مشابه سخن ابن نضر را گفت و سپس حضور موقت و مشروط خود را در کنار امام پیشنهاد داد و گفت: تا آن‌جا از شما دفاع خواهم کرد که دفاع من به حال شما مفید باشد، در غیر این صورت در جدایی از شما آزاد خواهم بود، امام نیز پذیرفت.

او در روز عاشورا، دلیری به خرج داد و امام بارها او را تشویق و دعا فرمود. چون جمله یاران امام حسین علیه السلام - جز سوید بن عمر و بشیر بن عمرو - به شهادت رسیدند، او نزد حضرت آمد و شرط پیشین خود را یادآور شد و از ایشان اجازه بازگشت خواست، امام هم آزادش گذاشت.

او که قبلاً اسب خود را در یکی از خیمه‌ها پنهان کرده بود، پس از اذن امام، سوار بر اسب شد و فرار کرد. تعدادی از سربازان ابن سعد به تعقیب او پرداختند، ضحاک چون به روستایی به نام شفیه رسید ایستاد، تعقیب‌کنندگان او را شناختند و رهایش کردند.

ماجرای ضحاک بن عبدالله در نوع خود بی‌نظیر است، او که تا دقایق پایانی حماسه عاشورا در کنار امام شمشیر زد و شماری از لشکریان خصم را از پای درآورد و از نزدیک شاهد صحنه مظلومیت خاندان رسالت بود، چگونه بر عاقبت نیکوی خود پشت پا زد و خود را از فیض شهادت در رکاب سالار شهیدان محروم ساخت! آری، او به دنیا دل بسته بود و اسبش نیز وسیله پیوند مجدد او به این زندگی ناپایدار و گذرا گردید...: ذلک بانهم استحبوا الحیوة الدنیا علی الآخرة.

منبر دهم: الگوی توزیع و انفاق در اقتصاد مقاومتی

(الگوی توزیع درآمد و انفاق در اقتصاد مقاومتی، مردمی بودن انفاق در اقتصاد مقاومتی، چرخه تولید، مصرف انفاق در رویکرد اقتصادی اسلام، الگوی تامین اجتماعی مسجد محور)

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلْسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ.^۱

امام صادق علیه السلام: المال لله يضعه عند الرجل ودائع و جوز لهم ان ياكلوا قصدا و ينكحوا قصدا و یركبوا قصدا و یعودوا بما سوی ذلك علی فقراء المومنین و یرموا به شعثهم فمن فعل ذلك كان ما ياكل حلالا و يشرب حلالا و یركب حلالا و ينكح حلالا و من عدا ذلك كان علیه حراما.^۲

انفاق در راه خدا نقطه قوت اندیشه اقتصادی اسلام

در رویکرد اسلامی نسبت به اقتصاد، مشارکت مردم در کمک به فقرا و نیازمندان بسیار پر رنگ است. هر چند اسلام برای دولت نقشی اساسی در فقرزدایی در نظر می گیرد، ولی از مردم سلب مسئولیت نمی کند. البته در عین حال اسلام افراد را تشویق می کند که خودشان اقدام به کار و تلاش کنند و تا حد ممکن از وابستگی به دیگران بپرهیزند. اسلام کار و تلاش برای کسب روزی جهت تامین خود و خانواده را واجب عینی می داند. با این وجود، برخی از افراد جامعه یا توانایی کار کردن ندارند و یا درآمدشان کفاف نیازهای مصرفی آنها را نمی دهد اسلام برای حل این مشکل سعی در ترویج فرهنگ انفاق و ایثار نموده است.^۳ تأکید اسلام بر فرهنگ ایثار و انفاق ناشی از اعتقاد به وجود حیات جاودانه و جنبه مقدمی دنیا برای آخرت است.^۴

۱. الذاریات، ۱۹.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۵۰۰.

۳. محمد باقر صدر، اقتصادنا، ص ۳۳۷.

۴. محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی، الکافی، ج ۳، ص ۳۸.

تصویر دقیق امام صادق از وظایف مسلمانان

امام صادق علیه السلام در روایتی که در بالا آمده به زیبایی وظیفه مسلمانان در فقرزدایی را گوشزد می‌کند. در این روایت بر چند نکته تأکید شده است:

■ امانت بودن اموال نزد انسان: حضرت ابتدا بر این نکته تأکید می‌کنند که مالکیت ما بر اموال مالکیت اعتباری است و مالکیت حقیقی از آن خدا است و تنها به صورت ودیعه در اختیار ما گذاشته شده است (المال لله یضعه عند الرجل ودايع).

■ لزوم توجه به دستورات صاحب واقعی اموال: امام صادق علیه السلام با توجه به ودیعه بودن اموال نزد افراد می‌فرمایند که پس ما باید ببینیم که خداوند متعال که این اموال را نزد ما به امانت گذاشته، چه دستوری در مورد چگونگی استفاده از آن‌ها دارد.

■ لزوم رعایت اعتدال در مصرف: بنا به فرمایش امام صادق علیه السلام خداوند از ما خواسته است که در مصرف اموال رعایت اعتدال را بکنیم (و جوز لهم ان یاکلوا قصدا و ینکحوا قصدا و یرکبوا قصدا) و مابقی اموالمان را در راه خداوند ببخشیم (و یعودوا بما سوی ذلک علی فقراء المومنین و یرموا به شعثهم).

■ ملاک حلال و حرام: رعایت اعتدال در مصرف و بخشش مازاد به فقرا حضرت در ادامه می‌فرماید که هر کس این گونه عمل کند یعنی از اموال تحت اختیارش به اعتدال مصرف کنند و مازادش را به فقرا ببخشند، مصارفش حلال است (فمن فعل ذلک کان ما یاکل حلالا و یشرب حلالا و یرکب حلالا و ینکح حلالا)؛ ولی کسی که از این رویه عدول کند مرتکب حرام خواری شده است (و من عدا ذلک کان علیه حراما).

چرخه تولید، مصرف و انفاق

در اقتصاد اسلامی بین اجزای سبک زندگی اقتصادی ارتباط هماهنگی وجود دارد. در رویکرد اسلامی نسبت به فرهنگ اقتصادی مطلوب، همان گونه که گفته شد، هر چند تمایل به کسب روزی حلال امری مطلوب و پسندیده است؛ حرص و طمع ناپسند است. اسلام در عین ترویج

فرهنگ کار و تلاش در عرصه تولید، قناعت و پرهیز از اسراف و تجمل گرایی در عرصه مصرف و انفاق و ایثار در عرصه توزیع را توصیه می‌نماید. در نگرش اسلامی، تضعیف این ارزش‌ها در جامعه باعث آسیب‌پذیر شدن افراد و جامعه می‌شود.

حرص نسبت به دنیا ریشه انحراف قوم شعیب و داود

قرآن کریم با اشاره به داستان قوم شعیب علیه السلام، انحراف آن‌ها را به علت حرص بودنشان بر دنیا بر شمرده که با صراحت به پیامبرشان شعیب گفتند ای شعیب! آیا نمازت به تو دستور می‌دهد که آنچه را پدران مان می‌پرستیدند ترک کنی یا آنچه را می‌خواهیم در اموال مان انجام ندهی؟ قالوا یا شعیب اصلا تک تامرک ان نترک ما یعبد آبائنا او ان نفعل فی اموالنا ما نشاء^۱

همچنین خداوند متعال با اشاره به داستانی مربوط به زمان داوود علیه السلام بیان می‌کند که هنگامی که حرص بر انسان غلبه کند حتی نسبت به برادر ضعیف و ناتوان خود مرتکب ظلم فاحش می‌شود. خلاصه داستان چنین است که: دو برادر به عنوان شکایت نزد داوود علیه السلام آمدند یکی از آن‌ها گفت: این برادر من نود و نه میش دارد و من تنها یکی دارم، اما او اصرار می‌کند که این یکی را نیز به من واگذارد و در سخن بر من غلبه کرده است. آیا این انصاف است که صاحب نود و نه گوسفند مخصوصاً اگر برادر باشد به تنها گوسفند برادرش چشم دوخته باشد. (ان هذا اخی له تسع و تسعون نعجه و لی نعجه واحدة فقال اکفلینیها و عزنی فی الخطاب).

الگوی تامین اجتماعی مردمی مسجد محور

یکی از الگوهای مؤثر برای فقرزدایی الگوی تامین اجتماعی مسجد محور است. این الگو در برخی مساجد به صورت عملی اجرا شده است. بر اساس این الگو، مسجد هر محل به عنوان پایگاهی برای فقرزدایی از فقرای همان محل با اتکا به کمک‌های توانمندان آن منطقه مطرح می‌شود. نمونه واقعی تامین اجتماعی مردمی را می‌توان در رفتار حضرت امیرالمومنین دید که

حضرت خودشان شبانه نان و خرما بر دوش می‌گرفت و در کمال احترام و به صورت ناشناس و با حفظ کامل کرامت فقرا به درب خانه آن‌ها می‌برد. در این الگو هم کرامت فقرا حفظ می‌شود و هم با کمترین هزینه از جمله هزینه‌های نیروی انسانی افراد هم محله به صورت داوطلبانه درگیر در فقرزدایی می‌شوند. در این مدل چون افراد ساکنان محله خود را می‌شناسند، هزینه تشخیص متکدیان از فقرای واقعی کاهش می‌یابد. در این الگو می‌توان از ظرفیت مساجد برای جمع‌آوری تجهیزات انبار شده در خانه‌ها استفاده نمود و آن را به فقرا رساند. اگر الگوی کاملی از این مراکز تامین اجتماعی شکل بگیرد، می‌توان بین این مراکز در مساجد مختلف ارتباط برقرار کرد و پایگاه مرکزی را در مساجد جامع هر شهر قرار داد.

کتف مجروح سیدالشهدا

هنگام تدفین شهدای کربلا، هنگامی که به زخم بدن حضرت امام حسین علیه السلام نگاه می‌کردند متوجه شدند که در کتف امام برآمدگی و آثار زخمی وجود دارد که شباهتی به زخم شمشیر و نیزه ندارد. امام سجاد علیه السلام در توضیح این مسأله فرمود: این برآمدگی بر اثر حمل کیسه‌های غذا و بدوش کشیدن هیزم به سمت خانه‌های بیوه‌زنان و یتیمان ایجاد شده است.^۱

۱. هذا ما ينقل الجراب على ظهره الى منازل الارامل و اليتامى: این زخم بر اثر حمل کیسه‌های غذا و به دوش کشیدن هیزم به خانه‌های بیوه زنان و یتیمان است (مناقب آل ابی‌طالب، ج ۴، ص ۶۶، بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۱۹۰).

منابع پیشنهادی برای مطالعه

توکلی، محمد جواد، خاکریز اقتصادی: خوانشی بر اقتصاد مقاومتی، تهران: کانون اندیشه جوان، ۱۳۹۶

مالک، محمد رضا، اقتصاد مقاومتی و نقش روحانیت در پیشبرد آن، قم: وثوق، ۱۳۹۵.

یوسفی، احمد علی، مبانی و مدل‌های مشارکت مردمی در اقتصاد مقاومتی، شهرکرد: نشر مقاومت، ۱۳۹۵.

یوسفی، احمد علی، نظام اقتصاد مقاومتی، قم، انتشارات نگاه فارسی، ۱۳۹۵.